

Živuće životinje u muzejima

Požezanac, Vanessa

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:578552>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Ak. God. 2022/2023

Vanessa Požežanac

Živuče životinje u muzejima

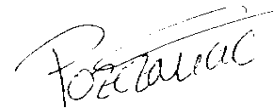
Diplomski rad

Mentorica: Dr. sc. Helena Stubić, doc.

Zagreb, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Pozarac', written above a horizontal line.

(potpis)

Zahvala

Prije svega veliko hvala mentorici doc. dr. sc. Heleni Stublić na pribavljanju i slanju korisne literature i članaka za izradu ovog rada, s obzirom da tema nije previše obrađivana, te je bilo teže pronaći one koje tematski odgovaraju. Također i na davanju prijedloga, jer me se tema od samog početka dojmila. Zahvaljujem se i na profesoričinoj konstruktivnoj kritici i poticanju na razmišljanje te kritičko sagledavanje stvari iz više kuteva, što će svakako biti od velike koristi u poslovnom i životnom aspektu van akademskih obaveza.

Hvala mom dugogodišnjem prijatelju, koji je pružao pomoć kad god je bilo potrebno pa makar i sam bio u gužvi, što je bio rame za plakanje i uho za slušanje u teškim trenucima, ali i podsjetnik da se uz podršku mogu i najteži zadaci.

Za kraj, posebnu zahvalu iskazujem svojoj obitelji, koja je svih ovih godina bila strpljiva, imala povjerenja u mene i podržavala me usprkos padovima i produljenim vremenom studiranja. Zahvaljujem se na financijskoj potpori, priuštenom studiranju, sudjelovanju na projektima i ostalim dodatnim troškovima tijekom studiranja, a najviše na bodrenju kada je prijetio odustanak, da budem dosljedna i završim. Također, hvala majci koja je pružala najveću potporu u najstresnijim trenucima i pripomogla u kojim god svakodnevnim životnim sitnicama je pomoć bila potrebna.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Živúce životinje na izložbama	4
2.1. Povremene izložbe živuóih životinja.....	6
3. Stalno obitavanje životinja u muzejima	13
3.1. Zaštita muzejskih zbirki	14
3.2. Životinje koje štite muzejsku građu	16
3.3. Istraživaóki rad	33
3.3.1 Knjižnica Joanina	34
3.3.2. Metoda i ispitanik.....	34
3.3.3. Rezultati	39
4. Privremeno obitavanje životinja u muzeju	41
4.1. Muzeji prilagođeni kućnim ljubimcima (engl. pet friendly) u Hrvatskoj	41
5. Etióka komponenta izlaganja živuóih životinja u baštinskim ustanovama	47
6. Zaključak	53
7. Literatura	55
Popis slika	61
Prilozi	63
Prilog 1 - Transkribirani intervju na engleskom jeziku.....	63
Sažetak	70
Summary	71

1. Uvod

Prema Međunarodnom odboru za muzeje (ICOM), muzej se definira kao „neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i uključivi muzeji potiču različitost i održivost. Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja.“¹ S vremenom se njegova prvobitna uloga prikupljanja u istraživačke i edukacijske svrhe i čuvanja građe radi samih predmeta u suvremenom svijetu poprilično promijenila te je u prvom planu prvenstveno počeo služiti svojoj zajednici i ljudima, a ključ toga je socijalna uključenost posjetitelja.² Dugogodišnje čuvanje predmeta je zahtjevan proces, jer je potrebno uzeti u obzir raznolike uvjete čuvanja, no neki od muzeja pronašli su dodatne načine očuvanja o čemu će između ostalog biti govora u ovom diplomskom radu. Kako je muzejima u današnje vrijeme cilj zadovoljiti različite potrebe svih profila posjetitelja, u radu će biti navedeni primjeri muzeja koji su određene potrebe posjetitelja prepoznali. Otvarajući svoja vrata kućnim ljubimcima muzeji poboljšavaju odnos između životinja i ljudi i pokušavaju osvijestiti važnost bioraznolikosti i povezanosti s prirodom. Uz razvoj digitalne tehnologije, ali i tijekom COVID pandemije su se potrebe ljudi poprilično promijenile, većina toga se odvijala online, od kupovine do mogućnosti razgledavanja samog muzeja. Zbog toga su muzeji i ostale baštinske institucije pod pritiskom kako privući i povećati broj posjetitelja, ostvariti određen prihod i razviti svoju ulogu kao turističke destinacije, a pritom pružiti posjetitelju iskustvo koje će ostaviti određeni utisak i po mogućnosti potaknuti ga da se ponovno vrati.³ S obzirom na želju ostvarivanja novih i drugačijih odnosa sa svojom publikom,⁴ početkom ovog stoljeća, a u nekim muzejima i ranije, mogu se uočiti fundamentalne promjene u načinu kako se oblikuju i koriste zbirke.⁵ Uključivanjem živućih životinja u muzejsku zajednicu jedan je od načina privlačenja posjetitelja, kao i korištenja prirodnih resursa za dodatnu zaštitu i edukaciju.

U prvom djelu rada, nakon uvoda, će stoga biti predstavljen novi oblik izlaganja i sudjelovanja posjetitelja. Jest da se životinje u muzejima već nalaze stoljećima, doduše

¹ ICOM Hrvatska, <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/> (20.02.2023)

² Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 49

³ Black, 2012, str. 44-52

⁴ Miles; Zavala, 1994, str. 133

⁵ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 51

preparirane i samo za razgledavanje. Izložbe sa živućim životinjama su inovativni način kako bi se kroz interakciju ostvarila sva tri konteksta posjetitelja: osobni kontekst, koji se odnosi na radoznalost, motivaciju i brigu; socijalni kontekst, kako bi se ostvario određeni kontakt i fizički kontekst, koji se odnosi na sam prostor i dojam unutar zgrade, kao i predmete koji se izlažu.⁶ Muzej je svojevrsno glavno odredište upoznavanja kulture prilikom putovanja ili edukacijska ustanova za lokalno stanovništvo, no za muzej je posjetitelj u prvom planu. Anketama je ustanovljeno kako velik broj posjetitelja zapravo čine obitelji (najčešće s djecom) te u muzejima poput prirodoslovnog oni predstavljaju najveći dio muzejske publike.⁷ Učenje u muzeju je najučinkovitije ako se potakne zabavnim interaktivnim aktivnostima popraćene informacijama za razmišljanje, koje onda pružaju dvostruko zadovoljstvo.⁸ Takav primjer pronalazimo u Znanstvenom centru u Sao Paulu u Brazilu, gdje su djeca mogla vidjeti živuće primjerke zmija i paukova u kombinaciji s proučavanjem izložaka poput zmijskih koža, modela zmijske čeljusti kojima se može rukovati i mnoštvom mrtvih primjeraka za gledanje izbliza, što čini idealnu kombinaciju za učenje.⁹ Taj način su prepoznali i neki muzeji u svijetu te su u svoje privremene ili stalne izložbe uključili živuće životinje. Primjeri muzeja bit će navedeni i pobliže analizirani u ovom diplomskom radu. Bit će navedena i moguća problematika koja dolazi uz taj način izlaganja, kao i primjeri pedagoških praksi korištenih u nekim muzejima, njihovi rezultati i povratne informacije posjetitelja.

Uz izlaganje živućih životinja neki od muzeja i srodnih institucija su se odlučili iskoristiti sposobnosti životinja u očuvanju muzejskih izložaka te će posebno poglavlje biti posvećeno upravo tom načinu zaštite muzejske baštine. Naglasak će biti na primjerima muzeja diljem svijeta koji uz svoje regularne metode zaštite građe uključuju i živuće životinje. Unutar trećeg poglavlja pod nazivom *Stalno obitavanje životinja u muzejima* provedeno je kratko istraživanje kojim se kroz intervju sa zamjenikom direktora knjižnice Joanina u Coimbri u Portugalu dobilo više informacija o šišmišima koji ondje obitavaju već stoljećima. Rezultati će biti navedeni pri kraju poglavlja i služiti će kao prikaz suradnje između živućih životinja i ljudi te će biti povezan s teorijskim dijelom u kojem je navedena i moguća problematika u vezi stalnog obitavanja životinja u baštinskim institucijama. Osim stalnog obitavanja živućih životinja u muzejima, pred kraj će biti navedeni primjeri muzeja u Hrvatskoj koji su svoja vrata otvorili kućnim ljubimcima i time dozvolili privremeno obitavanje živućih životinja u muzejima. Na samom kraju će biti kratko navedene etičke

⁶ Falk; Dierking, 1992, str. 2-3

⁷ Miles; Zavala, 1994, str. 81

⁸ Hooper-Greenhill, 1994, str. 141

⁹ Hooper-Greenhill, 1994, str. 167

komponente vezane za obitavanje živićih životinja u muzejima i baštinskim institucijama općenito.

Odabir teme dogodio se vrlo brzo uslijed predavanja o zaštiti muzejske građe s idejom da se osvijesti i prikaže kako životinje i ljudi mogu ne samo zajedno koegzistirati već i biti međusobno povezani i pri tome izvući obostranu korist. Rad je napisan s ciljem kako bi se povećala svijest o životinjama i njihovoj dobrobiti za ljude. Jest da se u određenim muzejima poput prirodoslovnih može vidjeti bioraznolikost i raskoš prepariranih životinja, no područje interesa u ovom radu je orijentirano na žive životinje, od onih koje su u muzejima i srodnim institucijama prisutne svakodnevno, do privremenih posjeta kućnih ljubimaca, kojima je donedavno pristup bio u potpunosti zabranjen.

2. Živuće životinje na izložbama

Životinje se u muzejima nalaze već stoljećima tj. od kad je čovjek prvi put počeo prikupljati predmete i živa bića iz prirode, doduše, tada su obično već uginule te su predstavljeni preparirani uzorci. Prikupljanje prirodnih materijala i životinja potječe još iz ranog srednjeg vijeka i renesanse, samo tada ih se povezivalo s idejom da imaju iscjeliteljsku moć i da donose dugovječnost i plodnost. No, razvojem znanosti tijekom 16. i 17. stoljeća mjesta s prikupljenim takvim predmetima su počeli biti centri za istraživanje, budući da su sadržavali predmete vrijede istraživanja od kamenja, minerala, fosila sve do anatomskih i botaničkih uzoraka te prepariranih raznolikih vrsta životinja iz cijelog svijeta. Conrad Gesner, švicarski fizičar, bio je vlasnik zbirke koja je sadržavala takve predmete te se njegov privatni muzej, nastao 1550. godine, može smatrati prvim prirodoslovnim muzejem u Europi. Od 19. stoljeća nadalje možemo govoriti o prirodoslovnim muzejima kao što ih danas poznajemo, te su od tada prirodoslovni muzeji postali vodeći istraživački resursi za geologe, paleontologe, botaničare, zoologe, antropologe i druge znanstvenike. Sve do danas prirodoslovni muzeji su jedni od popularnijih u široj javnosti, te se smatraju posebnim mjestom edukacije o prirodi koja nas okružuje i razumijevanju živih bića.¹⁰ Dakle, osnivanje prirodoslovnih muzeja koji su ujedno postali i središta znanstvenog istraživanja pridonijelo je nova saznanja o prirodi i doprinijelo formiranju vrijednog fundusa prirodne tj. „nekrivotvorenih proizvoda prirode“.¹¹ U današnje doba, s obzirom na to da se mijenjaju potrebe posjetitelja, tako je i proučavanje prirode i života krenulo u različitom smjeru.. Većina biologa više ne koristi preparirane i uginule vrste, već uglavnom, ukoliko je to moguće, istražuju žive organizme i živa bića kako bi proučili psihologiju i ponašanje životinja, ekologiju životinja i biljaka, genetiku, mikrobiologiju i druge aspekte njihovog životnog vijeka. Znanstvenici time ne samo da dodatno educiraju javnost, već mogu pomoći sa suvremenim problemima oko kontrole populacije živog organizma ili živog bića i kvalitete okoliša i ekoloških problema od društvene i ekonomske važnosti za cijelo čovječanstvo.¹²

Edukacijska uloga muzeja se s vremenom i novim potrebama posjetitelja proširuje uzimajući u obzir nove metode suradnje i komunikacije s publikom, pogotovo zbog činjenice kako u moderno doba većina toga prelazi u digitalnu sferu i potrebno je kreirati različite

¹⁰ Alexander, 1979, str. 41

¹¹ Maroević, 2002, str. 7

¹² Alexander, 1979, str. 57-58

inovativne načine kako privući posjetitelje da fizički razgledaju zbirke, a ne samo virtualno. Kako je već ranije navedeno u prošlosti su muzeji više bili orijentirani na zbirke i njihovo sabiranje, muzeji danas postaju sve više vođeni publikom i reagiraju na potrebe posjetitelja. Točnije, izložbe se postavljaju tako da privuku istražene interese specifičnih ciljanih skupina. Zbog toga muzeji osmišljavaju nove izlagačke načine te se orijentiraju na izravno povezivanje s prirodom, a ne samo njezino izučavanje i izlaganje. Stoga muzeji diljem svijeta polako dopuštaju živim životinjama obitavanje u muzejima.¹³ Od pasa vodiča, kojima je ionako u svakom trenu omogućen ulaz, preko muzeja prilagođenih kućnim ljubimcima i muzeja u kojima neke životinje žive za stalno do privremenih ili stalnih izložbi živih životinja u prirodoslovnim muzejima.

Primjer muzeja koji u svojim prostorima izlaže žive životinje te time postaje djelomičnim zoološkim vrtom unutar muzeja, barem što se tiče odijeljenog prostora gdje žive životinje budu izložene, a za koje se cjelodnevno brinu specijalizirani čuvari životinja, nalazi se u Sjedinjenim Američkim Državama. Riječ je o **Prirodoslovnom muzeju (engl. Natural History Museum) u okrugu Los Angeles**. Ovakav trend sve više se širi muzejima, jer olakšava djeci i odraslima povezivanje s prirodom, ali i uključuje poseban način doživljavanja izložbe, jer uključuje više različitih osjeta s posebnim naglaskom na taktilno iskustvo. Prirodoslovni muzej u Los Angelesu postao je dom za više od stotinu vrsta živih kralježnjaka i beskralježnjaka, od mrava žetelaca, američkih naboruša (engl. opossum) do crvenorepog udava. O svim živućim životinjama izloženim u muzeju brine se tim profesionalnih stručnjaka za brigu o životinjama svaki dan tijekom godine. Tim surađuje s muzejskim stručnjacima i muzejskim veterinarom koji savjetuje o svim medicinskim i prehrambenim potrebama.¹⁴ Kako je Los Angeles žarište biološke raznolikosti, muzej se odlučio uz različite edukativne i informativne zanimljive priče posjetiteljima ponuditi mogućnost interaktivnog sadržaja i to šetnjom kroz izložbe živućih životinja, dok posebni programi osim razgledavanja omogućuju i interakciju sa živućim primjercima. Tijekom planiranog programa edukatori daju zanimljive informacije i uvid u povijest i osobnosti životinja koje borave u muzeju. Živuća izložba podijeljena je u više odjeljaka na različitim mjestima u muzeju, a životinje se ondje nalaze u svom izinterpretiranom prirodnom staništu. Tako se u **laboratoriju prirode (engl. Nature Lab)** mogu upoznati pretežito kukci koji žive na području Los Angelesa, razgovarati sa znanstvenicima koji se bave životinjama, vidjeti kako muzejski stručnjaci sortiraju kukce te “razgovarati” sa štakorima koje čuvari životinja

¹³ Miles; Zavala, 1994, str. 134

¹⁴ Natural History Museum, službena stranica, <https://nhm.org/experience-nhm/live-animal-program> (18.02.2023)

(engl. animal keeper) u određeno doba izvuku iz njihovih staništa. **Zoološki vrt kukaca (engl. Bugtopia)** sadrži zbirku živućih kukaca iz cijelog svijeta koji inače žive u prašumi, pustinji ili nečijem dvorištu. O njim se ondje mogu doznati raznorazne informacije njihovih sposobnost, a zbirka sadrži živuće primjerke od kornjaša i bogomoljki do paukova. U posebnom sezonskom odjeljku pod nazivom „**Paviljon paukova**“ (engl. Spider Pavilion) nalaze se samo paukovi. Postoji otvoreni dio paviljona, gdje se slobodno kreću bezopasne vrste pauka, te se mogu vidjeti njihove mreže posvuda, dok se u zatvorenom staništu u njihovim kavezima mogu pronaći vrste poput tarantula, vučjih paukova i paukova skakača. Drugi sezonski paviljon „**Paviljon leptira**“ (engl. Butterfly Pavilion) sadrži izložbu stotinjak živućih leptira kojima je osiguran velik prostor za letenje, s raznim mjestima za odmor i puno prirodnog svjetla kako bi se što bolje vidjele njihova šarena krila, te se mogu uočiti sve faze životnog ciklusa leptira, uključujući jajašca, gusjenice i kukuljice.¹⁵ Svakodnevno se održava program pod nazivom “Upoznaj živu životinju” (engl. Meet a live animal) prilikom kojeg posjetitelji mogu upoznati i imati interakciju sa životinjama poput udava imena Rabbit, tarantule imena Bean, virginijse naboruše imena Ham i spašene iz divljine i udomljene jednooke sove Odin. Cilj muzeja je svojom zbirkom „Živuća zbirka“ (engl. Living collection) upoznati posjetitelje sa životinjama okruga Los Angeles, ali i cijelog svijeta, te kroz priče tih često pogrešno shvaćenih ili zanemarenih životinja osvijestiti koliko su važne i pokušati potaknuti ponašanje koje će poboljšati suživot ljudi i divljih životinja.¹⁶

2.1. Povremene izložbe živućih životinja

Muzeji se danas suočavaju s krizom posjećenosti, s jedne strane zbog promjene navika ljudi ponajviše radi pandemije COVID. Ljudi sve više koriste pogodnosti digitalnih medija kao što su online kupovina ili u ovom slučaju virtualno razgledavanje muzejskih zbirki. Dok s druge strane prema mišljenju profesora psihologije Scotta G. Paris, je u današnje vrijeme posjetiteljima svih dobnih skupina za biranje svojih aktivnosti u slobodno vrijeme na raspolaganju velik broj raznolikog konkurentnog sadržaja.¹⁷ S obzirom na to da su muzeji kulturne ustanove čiji posjetitelji pripadaju promjenljivoj publici, Paris ostavlja otvorenu mogućnost, da će stoga i u buduće muzeji trpjeti krizu posjećenosti. Zbog toga u

¹⁵ Natural History Museum, službena stranica, <https://nhm.org/experience-nhm/live-animal-program> (19.02.2023)

¹⁶ Natural History Museum, službena stranica, <https://nhm.org/experience-nhm/live-animal-program> (19.02.2023)

¹⁷ Paris, 2006, str. 255

svom eseju *Kako muzeji mogu privući posjetitelje u dvadeset i prvom stoljeću?* (engl. *How can museums attract visitors in the twenty-first century?*) navodi nekoliko načina koji bi u budućnosti mogli biti privlačni posjetiteljima, između ostalog spominjući dinamičnu interakciju s predmetima, zbog čega će taj aspekt biti posebno istaknut. Doduše njegovo tumačenje je temeljeno na psihološkim iskustvima posjetitelja, a ne na pogledu zbirke iz perspektive kustosa i intelektualne discipline muzeja. Tumači zapravo svojevrsan pogled s odmakom „izvana“ proizašao iz psihologije i edukacije. Njegovo tumačenje koje je zapravo svojevrsan pogled s odmakom, proizašao iz psihologije i edukacije, iskazuje važnost taktilnog iskustva i realnost zbirke, što je jedan od aspekata izložbi živućih životinja. Posjetitelji često prilikom posjeta žele potvrdu da se radi o „stvarnom“ predmetu (eng. real object). Biti u prisutnosti originalnih i poznatih predmeta simbolički predstavlja zamjenu za uzbuđenje, a nekad je originalni predmet bio glavni razlog posjeta muzejima, pri čemu je samo izlaganje predmeta bez popratnih sadržaja bilo sasvim dovoljno. Nove generacije ipak zahtijevaju nešto više, one odrastaju u svijetu bogatom interaktivnim sadržajima i multimedijom, zbog čega je njima razgledavanje statičnih predmeta u potpunoj tišini više dosadno nego inspirativno.¹⁸ Paris navodi kako muzejski stručnjaci shvaćaju ovu potrebu i traže nova rješenja na zahtjeve sofisticiranije i zahtjevnije publike. U eseju navodi četiri temeljna psihološka načela („transakcija s predmetima“ (engl. transactions with objects), „narrativno poznavanje“ (engl. narrative knowing), „zajednice prakse“ (engl. communities of practice), „razvoj identiteta“ (engl. identity development).¹⁹ Ona bi mogla budućim muzejima pružiti bolje izgleda da privuku posjetitelje, jer ih mogu integrirati u tipične aktivnosti posjetitelja kao što su pretraživanje, razgledavanje i raspravu o muzejskim predmetima.²⁰ Ono što Paris smatra pametnom i popularnom metodom kreiranja interaktivnih iskustva temeljena na predmetima je upravo praktično iskustvo ili kako ju on naziva „dinamične interakcije s predmetom“ (engl. dynamic interactions with objects), koje uključuje dodirivanje predmeta. Kao najbolje primjere takvih iskustava Paris navodi dodirna mjesta u akvarijima i specifične tako zvane „zoološke vrtove za maženje životinja“ (engl. petting zoos), kao i regularne zoološke vrtove i istraživačke centre gdje je moguća interakcija sa živućim životinjama i iskustvo koje uključuje sva osjetila.²¹ Upravo to su neki od muzeja otkrili i uključili u svoje izložbe, a ponajprije se odnosi na izložbe koje uključuju živuće životinje, s obzirom na originalno i realno iskustvo prilikom kojeg posjetitelj dolazi u kontakt s „predmetom“ tj.

¹⁸ Paris, 2006, str. 255-256

¹⁹ Paris, 2006, str. 256

²⁰ Paris, 2006, str. 256

²¹ Paris, 2006, str. 257

živućom životinjom muzeja. Paris smatra kako je posjetiteljeva izvorna želja da zapravo žele dotaknuti predmete i približiti im se, a muzej bi trebao omogućiti doživljaj muzejskog predmeta na način da ostavlja neku poruku, ali i da izložba bude dizajnirana tako da omogući više različitih senzornih interakcija, ne samo za djecu već i za odrasle. Smatra kako je zajednički cilj muzeja ovakvim tehnikama potaknuti posjetitelje da dožive različita i manje poznata osjetilna i konceptualna svojstva predmeta.²² Paris zaključuje kako ovakve tehnike izlaganja u muzejima pomažu posjetiteljima da se aktivno bave predmetom i pri tom aktivno uče na motivirajući i zadovoljavajući način²³, te svakako time mame posjetitelje da fizički dođu u muzej kako bi se upoznali sa zbirka na uvjerljiv način.²⁴

Karen A. Rader u svojem članku *Od Budnog skakavca do Štakorske košarke: Pedagoške poduke iz povjesnih prikaza životinja u Muzejima znanosti* (engl. *From Watchful Grasshoppers to Rat Basketball: Pedagogical Lessons from the History of Live Animal Displays in Science Museums*) navodi daljnje primjere živućih životinja u američkim znanstvenim i prirodoslovnim muzejima 20. i 21. stoljeća, prikazujući navedene živuće izložke kao primjere uzoraka koji se koriste u pedagoške svrhe prilikom učenja o nauci prirodoslovnih znanosti. Njezin članak izvrsno se uklapa u temu ovog diplomskog rada, te navedenim primjerima Rader želi prikazati kako sami živući izložci mogu djelovati kao dobri primjeri povijesne evolucije izlaganja i teorije muzejskog obrazovanja. Primjeri, također prema mišljenju Rader, ukazuju na strategije kojima znanstvenici mogu kroz razne situacije stvoriti složenije i kompleksnije razumijevanje prema posjetiteljima, a zauzvrat bolje prilagoditi svoje obrazovne tehnike i unaprijediti iskustvo učenja u muzeju.²⁵ Izlaganje živućih životinja bila je praksa još prije 20. stoljeća, ali su s vremenom muzejski edukatori htjeli pružiti aktivnija iskustva učenja i zamijeniti standardne mrtve primjerce koje se nalaze u dioramama i kutijama živućim primjercima i time potaknuti posjetitelja muzeja da više sudjeluje u izložbi.²⁶ Prvobitno su s praktičnim prezentacijama tzv. „karizmatičnim megafaunama (eng. charismatic megafauna)²⁷ započeli u SAD-u. Prvi muzej koji je počeo prakticirati javna predstavljanja živućih životinja sve do danas je **Bostonski muzej znanosti (engl. Museum of Science)** koji dva puta dnevno organizira izlaganja živućih životinja.

²² Paris, 2006, str. 257

²³ Paris, 2006, str. 259

²⁴ Paris, 2006, str. 264

²⁵ Rader, 2019, str. 1

²⁶ Rader, 2019, str. 2

²⁷ Rader, 2019, str. 2

Posjetitelji tada imaju mogućnost dodirnuti jednu od živućih životinja iz divljine, a koje su sada dio izložbe, naravno uz konstantan nadzor stručnjaka za životinje. Muzejski djelatnici pozivaju posjetitelje (najčešće djecu) da ostvare kontakt sa životinjama. Životine s kojima mogu doći u interakciju su dva dikobraza imena Herkemiah i Cuddles, čiji je mehanizam izbacivanja zaštitnih bodlji onemogućen, sova Spooky, koja je pronađena kao mladunče i uzeta na brigu i skrb u muzej i ostale živuće životinje, poput kornjača, guštera, vidre iz kolekcije od otprilike 120 jedinki.²⁸ Srednjoškolci koji su u početku dolazili brinuti o životinjama su predstavljali još jedan dio pedagogije izlaganja. Tadašnji ravnatelj je tu vrstu izlaganja nazvao „znanost u akciji“ (engl. science-in-action).²⁹ Do kasnih 1960. godina se razvio dodatan model izlaganja živih životinja, također zasnovan na angažiranom učenju. Tim modelom se posjetitelje kao i dizajnere izložbi postavilo u ulogu znanstvenika, koji bi se igrali i eksperimentirali sa živućim izlošcima.

Slika 1. *Prezentacija živuće životinje – dikobraz (izvor: MOS)*

Eksploratorium u San Franciscu u svojoj je izložbi koristio žive škampe i skakavce, pri čemu bi se koristile eksperimentalne metode za prikaz ponašanja živih životinja. One bi zahtijevale više od jednostavnog hranjenja i maženja, te bi kroz interaktivni sadržaj dale posjetitelju muzeja kontrolu nad interakcijom životinje i čovjeka. Prva izložba pod nazivom

²⁸ Museum of Science, 2023, <https://www.mos.org/live-presentations/live-animal> (22.02.2023)

²⁹ Rader, 2019, str. 2

Balet sa slanim škampima (engl. *The Brine Shrimp Ballet*) bila bi sastavljena od cilindričnog spremnika ispunjenog slanom vodom i osvjetljenjem na vrhu. Prvobitno bi jedinke plivale prema gornjem osvjetljenju, no kada bi posjetitelj pritisnuo prekidač nakon kojeg bi zasjalo svjetlo donjeg spremnika, u tom trenu bi se sve jedinke počele kretati prema novom izvoru svjetla. Tim putem su dizajneri izložbi stvorili suptilnu interakciju sa škampima putem prekidača za svjetlo, pri čemu posjetitelji mogu promatrati ponašanje i tijek kretanja tj. plivanja morskih račića.³⁰ Međutim, pedagoški najistaknutiji izložbeni primjerak živućih životinja, u smislu svog složenog postava i dizajna, ali i reakcije posjetitelja, bio je projekt *Budni skakavac* (engl. *The Watchful Grasshopper*). Skakavcu su se u trbušni ventralni živčani sustav ugradile elektrode kako bi uhvatile njegove živčane impulse koji kontroliraju vid, nakon čega bi se imobiliziranog i ožičenog skakavca priključenog na osciloskop i set zvučnika postavilo ispod pleksiglasa. Time su nastojali educirati posjetitelje postavljajući ih u ulogu znanstvenika koji prikuplja podatke. Prilikom projekta je bilo zabilježeno učinkovito „eksperimentiranje“ s vidnim poljem skakavca i utvrđeno što je pokrenulo njegove vizualne impulse. Ova izložba je pokrenula nekoliko kontroverzi, jer su ljudi počeli izvlačiti vlastite zaključke o izložbenom primjerku neovisno o znanosti i obrazovnim metodama i motivima prvobitne ideje iza ovog primjera.³¹ Sve više posjetitelja koji su se zalagali za širenje prava životinja u ovom primjeru nisu vidjeli obrazovnu ulogu, već lekciju o ljudskoj superiornosti nad životinjama, postignutoj znanstvenom kontrolom. Tako se na primjer jedna lokalna učiteljica izjasnila kako projekt vidi kao uznemirujući primjer okrutnosti prema životinjama. Nadalje, neki od posjetitelja su osjećali nelagodu zbog „mehaničkog postava“ izložbe, te se izjasnili kako treba poštivati njihovo porijeklo i ostaviti ih u svom prirodnom staništu da se ponašaju kako žele.³² S obzirom na negativnu povratnu informaciju posjetitelja Frank Oppenheimer, sudionik projekta *Budni skakavac* je odlučio proglasiti obrazovni eksperiment neuspjelim, te je izložbeni primjerak živućeg skakavca uklonio iz postava Exploratoriuma. U istom razdoblju u nekoliko muzeja diljem SAD-a predstavljene su izložbe osmišljene kako bi posjetitelje povezale sa životinjama kroz kulturni kontekst njihovog korištenja. Godine 1956. su u **Muzeju znanosti i industrije u Chicagu** (engl. **Museum of science and industry Chicago**) kao „uskrсни dodatak“ izložbi bile postavljene valionice pilića tj. prozirni stakleni inkubatori u kojima bi se izlijegali pilići. Time su htjeli uz natpise i promatranje približiti djeci i ostalim posjetiteljima razvojnu biologiju. Izložba je bila vrlo popularna, te je postala i

³⁰ Rader, 2019, str. 3

³¹ Rader, 2019, str. 3

³² Rader, 2019, str. 3

ostala dio stalne izložbe *Hrana za život* (engl. Food for life) u odjeljku vezanom za prehranu. Valionice pilića su s vremenom uvedene i u drugim muzejima diljem zemlje, gdje su se odijeli za obrazovanje složili s upraviteljima muzeja da je izložba pedagoški vrijedna i dobra reklama za privlačenje posjetitelja.³³ Međutim na prelazu stoljeća prosvjedi organizacije Ujedinjene udruge za brigu o peradi (engl. United Poultry Concerns), koja je provodila kampanju protiv okrutnosti prema kokošima i peradi ispred jednog od znanstvenih centara, rezultirali su zatvaranjem izložbe nakon mjesec dana.³⁴

Slika 2. Pilići unutar izložbe „Genetika“ (engl. Genetics) Muzeja znanosti i industrije u Chicagu (izvor: MSI)

Kao zadnji primjer u Raderovom članku navodi se izložba živućih životinja pokrenuta 1980-ih, pod nazivom *Štakorska košarka* (engl. Rat Basketball), postavljena kao biološka komponenta izložbe o sportu. Njegova obrazovna poruka uključila je životinje u kulturni kontekst, ali prema Rader je imala jednako malo smisla za ljudske gledatelje kao i za sudionike glodavce. No, izložbom je bio prikazan proces učenja kroz koji dolazi do pomjene ponašanja, ovisno o tome je li potkrijepljeno nagradom ili kaznom. Doduše, u ovom slučaju posjetitelji nisu izravno kontrolirali i utjecali na ponašanje glodavaca, već su oni bili unaprijed istrenirani od strane znanstvenika. Tako su štakori u ograđenom prostoru od pleksiglasa s oznakama košarkaškog igrališta posjetiteljima **Muzeja znanosti i industrije u Ohio-u** (engl.

³³ Rader, 2019, str. 4

³⁴ Rader, 2019, str. 5

Museum of Science and Industry) priredili zanimljivu predstavu. Cilj im je bio u zamjenu za hranu prebaciti male „košarkaške“ (u ovom slučaju ping-pong) loptice kroz plastične obruče postavljene na rubovima nastambe. Izložba glodavaca koji igraju košarku je također stekla veliku popularnost, te je s vremenom izložena i u ostalim muzejima.³⁵ U ovom slučaju prevagnula je sama igra tj. glodavci koji igraju verziju ljudskog sporta, a ne znanstvena i obrazovna poruka izložbe. Kako je *Štakorska košarka* s vremenom evoluirala i putovala u druge muzeje, bilo je dopušteno eksperimentirati s načinima poboljšanja prikaza obrazovne poruke izložbe. Iz tog razloga su ponekad organizirali i natjecanja između ženki štakora, koje su dobile imena po slavnim znanstvenicima. Štakore su stoga 2016. godine u **Znanstvenom muzeju u Virginiji** (engl. Science Museum Virginia) naučili da igraju košarku na drugačiji način. Prvobitno su štakori s loptom kroz obruč prolazili i s cijelim tijelom, a to je djelovalo protivno obrazovnim ciljevima muzeja, jer taj način nije u potpunosti sličio pravoj ljudskoj igri, u kojoj se obruč ne dotiče tijelom. Tako su naučili štakore igrati samo s loptom, ne i tijelom, tj. samo ubacivati loptu kroz obruč. Pri čemu je najbitnija ideja bila ojačati postojeću vezu između angažmana i učenja tj. štakore koji obavljaju ljudsku aktivnost približiti i izjednačiti ljudskim aktivnostima što je više moguće, kako bi uvjetovano učenje bilo što pristupačnije posjetiteljima.³⁶ Zaključno je ovim primjerima dokazano kako je izlaganje živućih životinja u pedagoškom vezano za edukaciju vrlo korisno i od velike važnosti. No, ono također može doprinijeti kontroverznim situacijama, gdje dolazi do negativnog poimanja same izložbe i muzeja koji određene vrste izložaka živućih životinja provodi. Također, Rader zaključuje kako su ovi primjeri izložbi živućih životinja prouzročili napetost i krivo poimanje ideje koja stoji iza izlaganja izložbi. Naime, između pedagoške vizije muzejskih edukatora i znanstvene imaginacije posjetitelja je došlo do različitog percipiranja tj. došlo je do neshvaćanja prvobitnog cilja i ideje postavljanja izložbi. To se najviše može uočiti po negativnim reakcijama posjetitelja, zbog čega su neke od izložbi ubrzo zatvorene. Usprkos svemu, Rader potiče i sugerira kako bi današnji posjetitelji i edukatori mogli na sličan način iskoristiti muzejsko okruženje. Potiče da se stvaraju različite pedagoške ideje kojima bi isprobali nove načine prikazivanja znanja, te zaključuje kako bi takav pristup muzejskog obrazovanja učinio muzeje otvorenijima i inkluzivnijima.³⁷

³⁵ Rader, 2019, str. 5

³⁶ Rader, 2019, str. 5-6

³⁷ Rader, 2019, str. 7

Slika 3. „Štakorska košarka“ (engl. Rat basketball) (izvor: SMV)

3. Stalno obitavanje životinja u muzejima

Osim privremenih izložaba i/ili izlaganja živućih životinja u muzejima, kako bi se kroz zabavan, ali edukativan način publici, prvenstveno djeci, približile životinje, muzeji su krenuli i u jednom sasvim drugom smjeru. Sve više muzejskih i njima srodnim institucija na svojevrsan način udomljava živuće životinje. U nekolicini muzeja, ali i knjižnicama diljem svijeta, životinje poput mačaka, pasa i šišmiša, su u muzeju ili knjižnici pronašle svoj dom, zbog čega su u nekim slučajevima postale dio osoblja. U svakom slučaju, muzeji su kroz svoju otvorenost promjenama i osluškivanju svojih zaposlenika, ali i sagledavanjem potrebe posjetitelja, kao i promjena u društvu vezanih za životinje i njihova prava, krenuli prema budućnosti. U toj budućnosti čovjek je više povezan s prirodom i životinjama. Živućim životinjama je sve više dozvoljeno obitavati u muzejima i srodnim institucijama, koji su nekad bili namjenjeni samo ljudima, a u ponekad životinje svojim prisutvom i djelomično pomažu ljudima u zaštiti muzejske građe i zbirke. U nastavku će biti navedeni primjeri u kojima su životinje sastavni dio baštinskih ustanova i gdje se smatraju posebnim „zaposlenicima“.

3.1. Zaštita muzejskih zbirki

Sam čin prikupljanja se čini instinktivnom osobinom ljudskih bića³⁸, no uz prikupljanje je često usko povezana upravo **funkcija čuvanja tj. zaštite muzejskih predmeta**. Muzej svakako mora osigurati zaštitu predmeta tj. zbirki od krađe i propadanja uzrokovanog raznim vanjskim čimbenicima koji mogu uništiti ili trajno oštetiti predmet. U ovom poglavlju će se posebni naglasak staviti na funkciju očuvanja i zaštite, jer se uz dozvolu obitavanja živućih životinja u muzejima povećava rizik od mogućih oštećenja predmeta i zbirki radi vanjskih utjecaja. Razlozi su same životinje i njihove potrebe, njihove fekalije, moguće promjene temperature i vlage dok one ondje obitavaju, ali i dodatni nametnici koje prenose. U daljnjem tekstu će stoga biti naglašeni uvjeti za zaštitu muzejskih predmeta u zbirnama, uz nekoliko osnovnih savjeta u svrhu prevencije. Pri čemu će se posebno istaknuti briga o biološkoj aktivnosti i zaštiti vezanoj za biološku aktivnost.

Jedan od čimbenika radi kojeg bi moglo doći do oštećenja ili uništavanja muzejskog predmeta su živa bića, točnije ljudi ili u slučaju istraživanja ovog diplomskog rada, živuće životinje. Uz djecu koja često imaju potrebu za istraživanjem svijeta oko sebe, novu moguću opasnost u pojedinim muzejima gdje su kućni ljubimci dopušteni imaju živuće životinje. Kako uslijed diranja ili slučajnog udara o muzejski predmet ili postolje na kojemu je predmet postavljen ne bi došlo do veće štete, vrlo bitan aspekt zaštite je pravilno i dobro pričvršćivanje izložaka. Uspostavljanje sustava učvršćivanja, prema Gobu, „za sobom povlači potrebu za usklađivanjem dvaju zahtjeva na području zaštite: s jedne strane predmet mora biti čvrsto i stabilno postavljen kako bi se izbjegle vibracije, pad ili prevrtanje, dok s druge strane sustav pričvršćivanja ne smije oštetiti izložak.,³⁹ U svakom slučaju, svakako je bitno sačuvati predmet od nehotičnog ponašanja djece, ljudi i njihovih kućnih ljubimaca.

Za ovaj diplomski rad najbitniji čimbenici koji izazivaju goleme štete u zbirnama su biološki nametnici tj. plijesan, gljivice i kukci. Bitno je redovito obilaziti i pregledavati najosjetljivije materijale kao što su organski materijali, te takvim materijalima pružiti pravilnu zaštitu od bioloških nametnika. Pogotovo s obzirom da se kukci uglavnom prenose i unose iz

³⁸ Alexander, 1979, str.9

³⁹ Gob, Drouguet, 2007, str. 190

vanjske okoline i putem već zaraženih netretiranih predmeta. Ako se primjerice pribavlja predmet sumnjivog podrijetla i bez pravilne dokumentacije.⁴⁰ Vлага i zagrijavanje su bitni čimbenici zbog kojih se, ako se redovito ne provjeravaju, mogu nastaniti razni nametnici ili pojaviti plijesan i gljivice. Osim organskih materijala koji su osobito izloženi djelovanju plijesni i gljivica u vlažnim uvjetima, celuloza (papir) i želatina (koja se koristi za izradu i lijepljenje knjiga) također spadaju pod osjetljive materijale. Plijesan najčešće nastaje u tamnim kutovima spremišnih prostora, a često se hrane uljima i mastima prisutnim u predmetima od kože i krzna.⁴¹ Organski materijali poput kože, perja, drveta, vlakna i papira su također izvrsna hrana za razne vrste kukaca.⁴² Drvo napadaju razne vrste tvrdokrilaca, koji ga izjedaju iznutra i čine ga krhkim,⁴³ iako se iz vana može činiti da je predmet u redu.⁴⁴ Celulozne materijale poput papira, knjiga i pamuka napadaju insekti koji se hrane celulozom, primjerice srebrna ribica, ili pak prašinom i otpadcima na površini predmeta. Svojom pojavom kukci time daju do znanja da je došlo do promjene atmosfere u prostoru, primjerice pojačane vlage.⁴⁵ Moljci i grinje se hrane proteinima iz tvari sljedećih materijala: vune, kože, svile, krzna i perija.⁴⁶ Kako bi se spriječilo širenje nametnika je također vrlo bitno i nužno redovito pregledavanje zbirke, pogotovo rizičnih predmeta, kako bi se na vrijeme priječilo širenje zaraze. Pojavi i razvoju kukaca pogoduje kao plijesni i gljivicama visoka temperatura i vlaga, slaba prozračnost prostora, ali i male količine hrane i otpadaka, te nedovoljna čistoća prostora. Stoga je vrlo bitno sve prostorije muzeja uvijek održavati čistima. Perje i krzno su osobito osjetljivi na napade kukaca, pogotovo moljaca, koji su najopasniji u stadiju ličinke, jer uz to što pojeduju materijal i naprave rupu, također izrađuju kukuljice od probavljenog materijala.⁴⁷ Jedni od čestih nametnika u muzejima su i glodavci. Miševi i štakori vole toplu, pretrpanu, tamnu i neometana mjesta. Uzrokuju fizičku štetu i oštećuju drvene predmete grizući ih, kako bi naoštrili svoje zube. Papirnati materijal će usitniti kako bi si napravili gnijezda, a možda najveći problem od svega je što su inkontinentni, te njihov urin može uvelike kontaminirati i oštetiti predmet ako dođe do izravnog kontakta.⁴⁸ Prema pristupu integriranog upravljanja štetočinama kulturne baštine šišmiši također spadaju pod štetočine s

⁴⁰ Gob, Drouguet, 2007, str. 188

⁴¹ Vinterhalter, 1993, str. 30

⁴² Vinterhalter, 1993, str. 30

⁴³ Gob, Drouguet, 2007, str. 187

⁴⁴ Vinterhalter, 1993, str. 31

⁴⁵ Museum of London, 2013, <https://www.museumoflondon.org.uk/Resources/e-learning/introduction-to-museum-pests/s02p07.html> (06.02.2023)

⁴⁶ Gob, Drouguet, 2007, str. 188

⁴⁷ Museum of London, 2013, <https://www.museumoflondon.org.uk/Resources/e-learning/introduction-to-museum-pests/s02p02.html> (06.02.2023)

⁴⁸ Museum of London, 2013, <https://www.museumoflondon.org.uk/Resources/e-learning/introduction-to-museum-pests/s02p06.html> (06.02.2023)

kralježnicom, te neki muzeji imaju navedene smjernice kako se ponašati u slučaju pojave šišmiša u muzejima, te navode postupke rješavanja problema.⁴⁹ No, u sljedećem poglavlju će biti naveden primjer knjižnica u Portugalu, koje su odlučile napraviti upravo suprotno, te dopustile boravak šišmiša u unutarnjim prostorima, kako bi im čuvali građu od insekata.

3.2. Životinje koje štite muzejsku građu

Osim regularnih smjernica kako najbolje zaštititi građu od nametnika i štetočina, neki muzeji i srodne institucije kulturne baštine su se odlučili na dodatnu zaštitu, te su u svoje prostore udomili živuće pomoćnike. Radi toga moraju osigurati dodatne mjere zaštite, češće čišćenje i pregledavanje muzejskih predmeta, ali i cjelokupnog izložbenog prostora i muzejske čuvaonice. Psi i mačke ipak, osim dodatne zaštite, mogu predstaviti i dodatnu prijetnju od oštećenja muzejskih predmeta.

Najpoznatiji umjetnički državni muzej **Ermitaž u Sankt Petersburgu u Rusiji** bit će prvi primjer prihvaćanja životinja u muzejima, kao posebnih zaposlenika i udomljavanja., One ujedno postaju atrakcija i dio atmosfere tog muzeja. Ermitaž je dom ogromne zbirke dijela, uključujući neke od najpoznatijih umjetničkih svjetskih blaga poznatih umjetnika kao što je Da Vinci, Rembrandt, Matisse,⁵⁰ preko rijetkih starogrčkih vaza, egipatskih pergamenata do dijamanata i velikog broja vrijednih slika.⁵¹ Svakako je jedna od najvećih atrakcija muzeja, osim mačaka koje ondje obitavaju, mehanički 'Paunov sat'. Brončano pozlaćeni sat, pribavljen i u vlasništvu još od vladavine Katarine Velike, sastoji se od tri pokretne mehaničke ptice u prirodnoj veličini, dok se iza sata prostire pogled na vrtove muzeja. Sadašnji ravnatelj Ermitaža, Mikhail Piotrovsky, poznaje svaku prostoriju u muzeju, s obzirom da je njegov otac bio direktor gotovo 40 godina, a on je kao dječak ondje praktički odrastao. Cijeli muzej smatra enciklopedijom svjetske umjetnosti i kulture, kao i ruske

⁴⁹ Integrated Pest Management for Cultural Heritage, 2017, <https://museumpests.net/solutions/solutions-for-vertebrate-pests/> (06.02.2023)

⁵⁰ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵¹ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

povijesti. A 'Paunov sat' s obzirom na njegov položaj, smatra „rajskom pticom“, te uz njeno okruženje taj dio muzeja opisuje kao „mali raj unutar muzeja.“⁵²

No, sam muzej krije još jednu atrakciju u svojem podrumu muzeja. Ermitaž se sastoji od pet zgrada otvorenih za javnost, unutar koje se nalazi Zimska palača kao središnji dio.⁵³ U podrumskom labirintu, ispod dvorana muzeja, koji se između ostalog sastoje od spremišta, uslužnih prostora, tunela i vanjskog dvorišta⁵⁴, nalazi se dom za službeno 50 mačaka⁵⁵, kojih ponekad ima daleko više, čija brojka raste i do 70. U zgradi Ermitaža, staroj gotovo tri stoljeća mačke obitavaju od samog početka. Nastanile su se u podrumu jednog od najvećih muzeja na svijetu. Jest da u taj dio muzeja nije dozvoljen ulazak posjetiteljima, već samo mačkama, njihovim skrbnicima i zaposlenicima, često se ipak može čuti njihovo mijaukanje, te se njihova prisutnost nerijetko vidi u dvorištu ili van muzeja. U podrumu se nalazi i njihova glavna prostorija nazvana "mačji dom" (rus. koshachiy dom)⁵⁶ gdje najčešće obitavaju, gdje ih hrane i o njima se brinu zaposlenici muzeja, uz povremeni dolazak veterinara. Palača također ima sobu za asocijalne mačke, koje ne preferiraju kontakt s ljudima. Mogu se slobodno kretati skoro posvuda, jedino zabranjeno područje su galerije. Mačke imaju čak i svoju glasnogovornicu za medije, zaposlenicu Ermitaža, Mariju Haltunen.⁵⁷

Tradicija mačaka u palači datira iz 1745.godine, kada je carica Elizabeta Petrovna (vladala Rusijom od 1741. do 1761.godine⁵⁸), kćer Petra Velikog, osnivača Sankt Peterburga, kako bi se riješila miševa i štakora iz palače, potpisala dekret kojim se naređuje da se mačke pronađu u gradu Kazanu i dovedu u njen dvor, u pratnji osobe koja će ih hraniti i brinuti o njihovom zdravlju.⁵⁹ Morali su poslati najveće i najbolje mačke, koje su bile sposobne za lov miševa i štakora, te su morale biti muškog spola i kastrirane.⁶⁰ Elizabeta Petrovna, više poznatija pod imenom Katarina Velika, favorizirala je ruske kazanske mačke, čija pasmina danas više ne postoji. Tada je jedino pasmini ruske plave mačke bilo dozvoljeno obitavanje u

⁵² Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵³ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵⁴ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁵⁵ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵⁶ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵⁷ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁵⁸ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁵⁹ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁶⁰ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

palači dok su ostale bile korištene u podrumu.⁶¹ Legenda o muzejskim mačkama kaže da ih je Katarina prozvala „čuvarima galerija.“ (engl. guardians of the galleries)⁶² Za vrijeme vladavine Katarine Velike znatan broj mačaka je živio u Zimskom dvorcu i sve do Listopadske revolucije 1917. su se o mačka brinule posebne sluge. Kasnije u povjesti su preživjele i napad boljševika, no ipak tijekom Drugog svjetskog rata za vrijeme opsade Lenjingrada, kako nije bilo dovoljno hrane niti za ljude niti za životinje, su sve mačke iz palače poumirale. Nakon završetka rata 1945. godine i gotovo tri godine bez mačaka je nakon toga navodno poseban vlak diljem zemlje regrutirao mačke za službu i povratak u palaču.⁶³

Nakon raspada Sovjetskog saveza 1991. godine, ljudi su se suočili s ozbiljnom gospodarskom krizom, te su bili prisiljeni svoje ljubimce izbaciti van na ulicu. Tada već formiran državni muzej Ermitaž se odlučio prihvatiti neke od mačaka lualica. Time su proširili populaciju nekoliko mačaka koje su već živjele u podrumima, koje su sami zaposlenici odlučili spasiti i hraniti, jer su ih prijašnjih godina pronalazili izgladnjele u sustavu grijanja muzeja.⁶⁴ Iza čina udomljavanja mačaka lualica stoji namjera približavanja „ljubavi prema životinjama“⁶⁵ kako navodi ravnatelj Pietrovsky. U posljednjih nekoliko godina je broj mačaka upravo radi traženja azila za mačke lualice drastično porastao, zbog čega je osoblje pokrenulo kampanju pronalazjenja novih domova nekim od „mačjih zaposlenika“ tj. čuvara.⁶⁶ Godine 2010. je tako organizirana kampanja „Želim ići kući“ (engl. Want to go home), kako bi se pokoje od njih udomile. No, udomljene i one koje umru vrlo brzo zamjene nove napuštene mačke. Svaka od mačaka u Ermitažu je cijepljena i većina se sterilizira, kako bi se spriječilo nepotrebno razmnožavanje. Svaka od mačaka ima posebnu „putovnicu“ sa svojom fotografijom, a one koje se udome preko muzeja njihovi vlasnici dobiju i posebne potvrde Ermitaža.⁶⁷ Isto tako mačke imaju posebnu knjigu u kojoj se vodi njihova evidencija, gdje je svaka navedena imenom i preferencijama o prehrani. Prije nego što su se na taj način organizirali zaposlenici muzeja su svaki dan nakon posla dodatno provodili nekoliko sati u podrumima kako bi ih pronašli i nahranili. Kako bi imali dovoljnu količinu hrane i kako bi mogli skrbiti o tolikom broju mačaka otvoren je račun u sklopu muzeja, s obzirom na to da njihovi troškovi održavanja ovise o donacijama ljudi i osoblja. Tako im

⁶¹ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁶² Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁶³ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁶⁴ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁶⁵ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁶⁶ Liukko, 2006, <https://web.archive.org/web/20140115015405/https://russianlife.com/blog/hermitage-cats/> (06.02.2023)

⁶⁷ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

dobrotvorna udruga za životinje donira hranu i lijekove, a kompanija Royal Canin se pridružila s donacijama u obliku pijeska za mačke, iako neke više preferiraju vanjske prostore i prirodu.

No, kako četveronošci ne bi bili samo dobrotvorni slučajevi, muzej od 2009. svake godine održava službeni dan mačaka⁶⁸ tj. „Festival mačaka“ (eng. Catfest).⁶⁹ To je svojevrsni dan otvorenih vrata, gdje posjetitelji mogu sudjelovati u natjecanjima i igrama vezanim uz mačke, ali i razgledati umjetnine s prikazima mačaka koje su naslikala ili izradila djeca, studenti i profesionalni umjetnici. Sav skupljeni prihod odlazi u fond muzejskih mačaka.⁷⁰ Otvorenje dana je bilo obilježeno malom izložbom radova francuskog slikara Theophile-Alexandra Steilen, poznatog po ljubavi prema životinjama.⁷¹ Svake godine pokušavaju promijeniti program i učiniti ga zanimljivim, pa su tako jedne godine u podrumu bili izloženi crteži za natjecanje za najbolju sliku mačke, gdje je bilo oko tristo većinom dječjih prijavljenih slika. Iduće godine su u muzeju osmislili potraga za djecu, koja ih je dovela do mumificirane mačke ondje postavljene samo za taj dan. S obzirom na popularnost događaja, zaposlenici muzeja su razmišljali produljiti događaj na dva dana,⁷² no radi pandemije se situacija i u Ermitažu promijenila, održavanje događaja se otkazalo i bilo je moguće samo virtualno razgledavanje te još nije definirano kada i koliko dugo će ponovno biti održan „Festival mačaka“.⁷³

Danas su mačke Ermitaža dobro nahranjeni i voljeni dio muzejske obitelji, za razliku od vremena kada su se izgladnjele i prestrašene skrivale između toplih cijevi podruma muzeja. U podzemlju muzeja danas oko sedamdesetak mačaka ima utočište, osim krevetića za spavanje, cijevi sustava za grijanje su također obložene kako bi se mačke ondje mogle udobno smjestiti.⁷⁴ Od kad je ravnatelj dopustio korištenje prostorija u podrumu se ondje nalaze tzv. soba za odmor, kuhinja, ali i mala bolnica tj. ambulanta za bolesne i stare mačke.⁷⁵ Zaposlenici mačke prepoznaju ne samo po izgledu, već i karakteru i navikama, pa su tako mačkama koje ne preferiraju ljude i više vole samoću osigurali posebnu prostoriju, gdje se

⁶⁸ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁶⁹ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁷⁰ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁷¹ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁷² McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁷³ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

⁷⁴ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁷⁵ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

moгу u miru družiti samo sa svojom vrstom. S obzirom na veliku količinu mačaka, muzej je osigurao troje volontera na puno radno vrijeme, koji se brinu samo o njima.⁷⁶ Uz toliko pažnje, postavlja se pitanje obavljaju li mačke Ermitaža svoju dužnost, radi koje su prvobitno i dovedene u palaču tj. muzej? U teoriji imaju dovoljno velik broj mačaka, čija je glavna uloga uhvatiti i ubiti miševе i štakore koji predstavljaju opasnost za umjetnine, no u praksi su, kako kaže njihova predstavница Maria Haltunen, „debele i lijeve.“⁷⁷ Haltunen napominje kako nema više potrebe za lovljenjem miševa, jer su njihova prisutnost i njihov miris dovoljni faktori zastrašivanja. To zamjenjuje i dokazuje dolazak stručnjaka za uništavanje štetočina koji redovito pronalaze manji broj mrtvih štakora i miševa nego inače.⁷⁸

Iako mogu slobodno lutati svim prostorijama zgrade, mačkama nije dopušten ulaz u izložbene prostorije. Mogu se slobodno šetati podrumom i hodnicima, također imaju slobodan i lak pristup vanjskim dijelovima muzeja tj. vrtovima, jer sva vrata imaju rupu samo za mačke tj. mali dodatan prolaz u vratima. Tako ih se ljeti osim u „mačjem sjedištu“ (engl. cat headquarters)⁷⁹ može naći i u šetnji ili odmaranju u vrtovima ili pak na nekim od neprocjenjivih eksponata.⁸⁰ Najpopularnije okupljalište im je ipak klupa kod prozora s pogledom na dvorište, jer su se prije smještanja u njihovo sjedište u podrumima upravo ondje kotile. No, s obzirom na mačji karakter, zaposlenicima je teško u potpunosti zabraniti mačkama pristup galerijama. Zbog čega mačke tako povremeno, na veselje posjetitelja, dolutaju i uz posjetitelje prošetaju izložbenim prostorijama.⁸¹ Nerijetko se zbog toga mogu dogoditi nezgode, amože doći i do ozlijede mačaka ili oštećenja predmeta. Primjer toga je situacija koja se dogodila u izložbenoj prostoriji u kojoj je predstavljena kultura i umjetnost starog Egipta, gdje je jedna od mačaka zapela između vitrine i postolja. Druga nezgoda dogodila se kada se jedna znatiželjna mačka kroz ventilacijsku cijev popela iz podruma na drugi kat Ermitaža, gdje se nalazi izložbena prostorija poznatog nizozemskog umjetnika Anthonis van Dykea. Nakon skoro dva tjedna provedena u ventilacijskom sustavu muzeja, osoblje je uspjelo izmamiti mačku hranom, te su je zbog toga nazvali Van Dyke.⁸²

Iako se iz ovog primjera može vidjeti kako dopuštanjem živućih životinja može doći do dodatnih problema glede sigurnosti predmeta, ali i samih životinja. Uz to se i prvobitna

⁷⁶ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁷⁷ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁷⁸ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁷⁹ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁸⁰ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁸¹ Liukko, 2006, <https://web.archive.org/web/20140115015405/https://russianlife.com/blog/hermitage-cats/> (06.02.2023)

⁸² Liukko, 2006, <https://web.archive.org/web/20140115015405/https://russianlife.com/blog/hermitage-cats/> (06.02.2023)

uloga mačaka kao dodatne zaštite zbirki s vremenom promijenila. No, muzej se ipak snašao, te osigurao osoblje zaslužno samo za mačke kako bi se osigurali što bolji uvjeti za sve. Osim što su turistička atrakcija, mačke smatraju dijelom muzejske obitelji koje uz to što zabavljaju ljude, također „stvaraju ugodnu atmosferu,“⁸³ pogotovo kada ih se čuje kako „pjevaju serenade“⁸⁴ kroz ventilacijske cijevi. Glavna glasnogovornica Maria Haltunen prenosi mišljenje direktora koji potvrđuje kako su mačke “duhovi zaštitnici“ (lat. genius loci) muzeja.”⁸⁵ Ovim primjerom dopuštanja životinja, točnije mačaka, u muzej ostvarena je obostrana dobrobit. S jedne strane mačkama koje se više ne boje ljudi i koje su pronašle topli dom u muzeju ili pak zahvaljujući muzeju kod neke obitelji, s druge strane, prema Haltunen, mačke pozitivno utječu na moral i mentalno zdravlje zaposlenika. Haltunen tumači kako ljudi postaju ljubazniji, jer imaju priliku pokazati svoju ljubaznost, te se automatski stvara bolja radna atmosfera kada ljudi imaju priliku pokazati svoje kvalitete. Haltunen također smatra kako imaju sreće što im je na poslu dozvoljeno imati životinje, jer je u velikoj većini zemalja to zabranjeno.⁸⁶ Zaključak je dakle sljedeći: dozvoljavanje obitavanja životinja u muzejima i srodnim baštinskim institucijama, iako može doći do nezgoda, u konačnici poboljšava sveopću atmosferu mjesta. Muzej postaje glavna turistička atrakcija, ali i mjesto promjene. Prema riječima direktora Ermitaža, muzej s mačkama u podrumu i umjetnošću iznad privlači posjetitelje iz svih krajeva svijeta. Iako zbog pandemije nije bilo moguće doživjeti dio atmosfere, ipak vjeruje da će ljudi prepoznati važnost razgledavanja zbirki uživo, “u svojoj svojoj veličanstvenosti.”⁸⁷

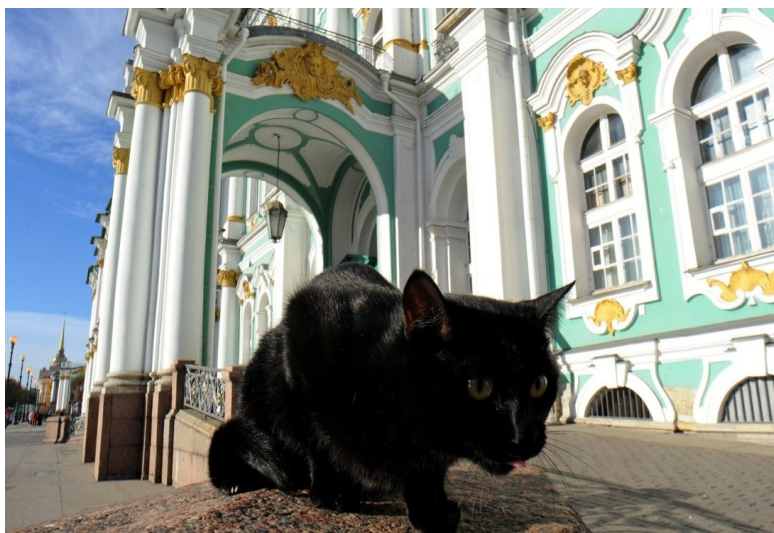
⁸³ Roberts, 2013, <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)

⁸⁴ Levonian, 2013, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)

⁸⁵ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁸⁶ McGrane, 2012, <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)

⁸⁷ Pigliucci, 2021, <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)

Slika 4. Crna mačka ispred Muzeja Ermitaž (izvor: CNN Travel)

Idući primjer stalnog obitavanja životinja u muzeju nalazi se u Sjedinjenim Američkim Državama, točnije u **Muzeju likovnih umjetnosti u Bostonu (Museum of Fine Arts in Boston)**. Kao dodatna zaštita od štetočina, uz regularne propise izvođenja zaštite predmeta, u muzeju „radi“ poseban zaposlenik i član muzejskog osoblja. Pas Riley, pasmine vajmarskog ptičara, dio je tima službe za zaštitu od nametnika. Muzej je 2018. godine pokrenuo pilot program i odlučio osposobiti psa kao pomagača koji bi uz redovite treninge naučio nanjušiti moguće štetočine koje vrebaju dijela napravljena od organskih materijala, hrane, otpada, cvijeća i biljaka. Cilj je unaprijed spriječiti moguću štetu. Stoga su te godine s javnošću upoznali psa Rileyja i predstavili ga kao najnovijeg volontera MFA. Cijeli program je u početku bila samo ideja. Nicki Luongo, voditeljice Službe zaštite u Muzeju likovnih umjetnosti u Bostonu,⁸⁸ je svojevremeno trenirala policijske pse i nabavila Rileyja kao kućnog ljubimca, no u razgovoru i dogovoru s ostalim kolegama pala im je napamet ideja istrenirati štene da otkrije insekte koji jedu tekstil i drvo, poput moljaca i ostalih kukaca koji bi mogli oštetiti ili uništiti umjetnine muzeja visoke vrijednosti i time pomogne osoblju da previdi nametnike.⁸⁹

Štetočine poput moljaca su veliki problem u muzejima, najviše zbog aktivnog rukovanja s umjetninama, koje se često unose i iznose unutar i van muzeja. To otvara

⁸⁸ Siegel, 2022, <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (09.02.2023)

⁸⁹ Victor, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/01/11/arts/dog-training-museum.html> (09.02.2023)

moćnost unošenja različitih neočekivanih i nepoželjnih suputnika poput kukaca ili drugih nametnika, zbog čega im se obučavanje psa činilo kao idealno rješenje.⁹⁰ Nisu bili sigurni hoće li Riley ispuniti očekivanja, no prema uvjerenjima Katie Getchell, zamjenice ravnatelja MFA, koja smatra da niti jedna tehnologija nije toliko moćna u otkrivanju mirisa kao nosnice pasa, jer ako njihove njuške mogu istrenirati da nanjuše eksploziv, drogu, ljude, stjenice, mrave i stanice raka, možda mogu i štetočine.⁹¹ Naime, Muzej likovnih umjetnosti u Bostonu je proširio svoju zbirku slika iz drugog stoljeća, ali i primio važnu zbirku od stotinaest nizozemskih slika. Dakle, još veći broj vrijednih umjetnina, a razne insekte ako ih se na vrijeme ne uoč, mogu prouzročiti veliku štetu i uništiti velik dio predmeta.⁹² Primjer kako kukci mogu uništiti cijele zbirke bili su britanski muzeji pred petnaestak godina, kada su mnogi nezamjenjivi i vrijedni predmeti, bili ugroženi od velike najezde ličinki moljaca koji jedu odjeću. Neki od predmeta su stari dvjestotinjak godina i nije ih moguće tako lako nabaviti, u slučaju da se unište. Velik broj britanskih nacionalnih muzeja je postao meta ličinki moljaca, primjerice Muzej Pitt Rivers (eng. Pitt Rivers Museum) koji u svojoj zbirci ima do 300 ugroženih predmeta, kao i Muzej Londona (eng. Museum of London) u kojemu se nalaze predmeti puni prirodnih vlakana, tekstila, dlaka i kože. Jedan od glavnih razloga su smatrali da je globalno zatopljenje tj. toplije zime koje ne ubiju većinu ličinki, promjene u navikama zbog čega su prostorije grijane i toplije, ali i zbog zabrane određenih pesticida radi otkrivanja da su kancerogene. Sve je to dovelo do povećanog širenja populacije moljaca i zaraze u čitavom Londonu. Morali su brzo reagirati kako bi stali na kraj zarazi prije nego je šteta postala nepovratna, te su postavljali mamce za moljce i zamrzavali predmete. U konačnici zaključili kako se većina svodi na održavanje muzeja čistim, te s vremenom uspjeli riješiti zarazu.⁹³ S obzirom na to da i u Muzeju likovnih umjetnosti u Bostonu imaju velik broj predmeta koji po svojoj prirodi donose kukce i štetočine, željeli su imati dodatnu sigurnost kako bi zaustavili takve najezde prije nego što počnu. Ako bi Rileyja uspjeli istrenirati da kada ljudska osjetila zakažu, sjedne ispred predmeta koji je zaražen, taj pothvat bi se smatrao izvanrednim u smislu očuvanja predmeta, kako tvrdi Getchell.⁹⁴ Svoja znanja i postignuća bi onda voljeli podijeliti s drugim muzejima i organizacijama koje trebaju zaštititi tekstil.⁹⁵

⁹⁰ Siegel, 2022, <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (09.02.2023)

⁹¹ Victor, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/01/11/arts/dog-training-museum.html> (09.02.2023)

⁹² Daley, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/boston-museum-training-puppy-sniff-out-art-chewing-insects-180967804/> (09.02.2023)

⁹³ BBC, 2011, <https://www.bbc.com/news/science-environment-14630783> (10.02.2023)

⁹⁴ Daley, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/boston-museum-training-puppy-sniff-out-art-chewing-insects-180967804/> (09.02.2023)

⁹⁵ Victor, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/01/11/arts/dog-training-museum.html> (09.02.2023)

Svakako Rileyjeve sposobnosti nisu jedina taktika za sprječavanje dugoročne prijetnje umjetničkom djelu, već imaju stroge protokole osmišljene za suzbijanje nametnika kao što je stavljanje novih umjetnina u karantenu. No činjenicu da su i sami posjetitelji tj. njihovi kaputi mogući prenositelji kukaca ne može promijeniti nikakva taktika prevencije, zbog čega je Riley samo još jedan dodatak zaštite. Riley svoj posao tako uglavnom radi u vrijeme kada nema posjetitelja.⁹⁶

Riley je bio samo nekoliko tjedana star kada je počeo s obukom i kada je bio predstavljen javnosti, a sa svojom vlasnicom Luongo svaki dan dolazi u svoju volontersku smjenu ili po potrebi i van smjene. Pasminu vajmarskog ptičara smatraju savršenim izborom, jer su vrlo inteligentni, te imaju istančan i savršen njuh.⁹⁷ Uz to su jako izdržljivi i aktivni psi, koji mogu dugo raditi, zbog čega su jedna od pasmina koje često koriste i za otkrivanje droga i bombi. Dodatna prednost za njegovo „zaposlenje“ u muzeju punom lomljivih predmeta je što nema dugačak rep, s obzirom na to da bi u suprotnom mogao i sam biti uzrok oštećenja predmeta.⁹⁸ Inspirirani Rileyjem 2019. godine su dvoje američkih autora dječje literature odlučili napraviti slikovnicu posvećenu Rileyju i njegovim avanturama dok je u potrazi za štetočinama. Kako mu njegov istančan njuh omogućuje da nanjuši insekte on u priči prati moljca Wileya od izložbe do izložbe muzeja, pri čemu se djeca upoznaju s raznim djelima svjetske umjetnosti od Fride Kahlo do Claudea Oscara Moneta.⁹⁹

S druge strane se pojavila sumnja među ljudima vezana za Rileyjevemogućnosti oko posla i hoće li ga obavljati učinkovito i dovoljno nježno bez da naškodi umjetninama. Naišli su i na nekoliko prepreka prilikom dresure, jer su shvatili kako tradicionalan način koji se temelji na kažnjavanju, tako da se psu stave ogrlice za dresuru s elektrošokerom kako bi se dobilo željeno ponašanje kod Rileya je funkcionira. Riley je puno bolje reagirao na drugu metodu treninga, gdje se željeno ponašanje nagrađuje poslasticama, igračkama i pohvalom. Usprkos dugoj povijesti dresure pasa za različite poslove od otkrivanja droge i eksploziva do traganja za nestalim ljudima, dresura pasa za zaštitu umjetnina je nešto novo, te su zbog toga uz vlasnicu Luongo i dvoje kolega surađivali s još dvoje stručnjaka, antrozoologinjom i stručnjakinjom za obuku, te Rileyjevim veterinarom. U svom naumu su i uspjeli. Riley je nakon prolaska svoje obuke do danas uspio nanjušiti nametnike. Jedan od primjera je situacija

⁹⁶ Daley, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/boston-museum-training-puppy-sniff-out-art-chewing-insects-180967804/> (09.02.2023)

⁹⁷ MFA Boston, <https://www.mfa.org/about/riley-the-museum-dog> (09.02.2023)

⁹⁸ Daley, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/boston-museum-training-puppy-sniff-out-art-chewing-insects-180967804/> (09.02.2023)

⁹⁹ Brown, 2019, <https://www.bostonglobe.com/arts/books/2019/04/03/riley-museum-dog-gets-his-own-book/gsvSI1OvAQyeBlstDLShL/story.html> (13.02.2023)

u kojoj su namjeravali tepih iz depoa staviti u galeriju, ali prije toga pustili Rileyja da provjeri, nakon čega se pokazalo da je tepih bio zaražen. Kako je tepih bio smotan u rolu, isprva nisu bili sigurni je li Riley u pravu, no nakon što je odmotan, nametnik je bio uočen.¹⁰⁰ Svojim doprinosom Riley je postao dragocjen član muzejske obitelji Muzeja likovnih umjetnosti u Bostonu. Jest da ne obitava stalno i svoj posao većinom obavlja nakon radnog vremena muzeja, pri čemu ne dolazi u kontakt s posjetiteljima, tijekom COVID pandemije je ipak postao svojevrsan skrbnik MFA. Za vrijeme trajanja pandemije, kada je muzej bio zatvoren za javnost, Riley i njegova vlasnica živjeli su u muzeju kako bi osigurali prostore od katastrofe poput najezde kukaca, provala ili puknuća vodovodnih cijevi. Danas Rileyja njegovi kolege na treninzima tretiraju s poštovanjem i bodre poslasticama, ali im je također cilj pokazati da dobri vlasnici čine dobrog psa i radnika. Premda Riley svoj posao radi u pozadini, daleko od očiju posjetitelja, posjetitelji mogu biti sigurni kako su muzejski djelatnici i Riley razložili što su umjetnine očuvane i u dobrom stanju.¹⁰¹

Slika 5. Riley njuši moljce prilikom obuke (izvor: GBH News)

U Sjedinjenim Američkim Državama Riley je jedini pas kojeg obučavaju za pronalaženje štetočina, no nije jedini pas kojeg koriste za zaštitu kulturne baštine. Naime,

¹⁰⁰ Siegel, 2022, <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (09.02.2023)

¹⁰¹ Siegel, 2022, <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (09.02.2023)

Veterinarski centar za radne pse Penn (eng. Penn Vet Working Dog Center - WDC) u suradnji s Muzejem arheologije i antropologije u Philadelphiji (eng. Penn Museum) i organizacijom za istraživanje prava i politike kulturne baštine Red Arch (eng. Red Arch Cultural Heritage Law & Policy Research), koja se bavi istraživanjem strategija za zaustavljanje trgovine predmeta kulturne baštine, pokrenuli su K-9 istraživački projekt „Pronalazači artefakata“ (eng. Artefact finders).¹⁰² WDC je nacionalni istraživački i razvojni centar za obuku pasa za detekciju i otkrivanje, a cilj centra je povećati suradnička istraživanja i buduće primjenjivanje najnovijih znanstvenih otkrića za optimizaciju rada pasa za otkrivanje.¹⁰³ Muzej Penn u Philadelphiji jedan je od najvećih svjetskih arheoloških i antropoloških istraživačkih muzeja, kao i najveći Sveučilišni muzej u Sjedinjenim Američkim Državama. Uz to je jedan je najstarijih muzeja u sklopu kojeg se vrše znanstvena arheološka iskapanja, te je dugi niz godina uključen u očuvanje i zaštitu kulturne baštine, što ga čini idealnim partnerom za suradnju u projektu.¹⁰⁴ Red Arch je neprofitna organizacija koja se uz zaustavljanje ilegalne trgovine kulturne baštine prvobitno bavi istraživanjima opće zaštite kulturne baštine. Sve tri institucije udružile su se kako bi se dresirali psi da nanjuše ukradene predmete kulturne baštine.¹⁰⁵ WDC će u sklopu programa trenirati četiri psa kako bi prepoznali mirise arheoloških predmeta iz zemalja kao što su Sirija i Irak. Ondje terorističke skupine najviše profitiraju od pljački antikviteta, što im je ujedno i glavni izvor financiranja. Ricardo A. St. Hilaire, izvršni direktor Red Arch organizacije, prvi je došao na ideju da uz pomoć pasa pokušaju spriječiti krijumčarenje antikviteta, nakon što je čuo da je ekipa K-9 uspješno otkrila krađu elektronike. Ovim projektom obučavanja pasa koristeći predmete iz Penn muzeja bi pokušali spriječiti daljnja kriminalna djela, koja se najčešće događaju na prelasku granica u zračnim i morskim lukama.¹⁰⁶ Glavni cilj im je smanjiti i s vremenom potpuno spriječiti uništavanje i krađu kulturnog naslijeđa. Krijumčarenje nedavno iskopanih arheoloških predmeta najrasprostranjenije je na Bliskom istoku. Ondje se najčešće pljačkaju drevni predmeti poput novčića ili cilindričnih pečata, jer su dovoljno mali da se mogu sakriti u džepu, pa je rizik od otkrivanja krađe vrlo nizak. Nakon što predmeti dođu na ilegalno tržište u zemljama poput SAD-a, Njemačke ili Japana, zarada se ostvaruje visokom

¹⁰² Hilaire, 2017, <https://www.vet.upenn.edu/about/press-room/press-releases/article/can-canines-sniff-out-smuggled-artifacts> (10.02.2023)

¹⁰³ Hilaire, 2017, <https://www.vet.upenn.edu/about/press-room/press-releases/article/can-canines-sniff-out-smuggled-artifacts> (10.02.2023)

¹⁰⁴ Unger Bailie, 2017, <https://penntoday.upenn.edu/features/enlisting-dogs-to-sniff-out-stolen-antiquities> (10.02.2023)

¹⁰⁵ Hilaire, 2017, <https://www.vet.upenn.edu/about/press-room/press-releases/article/can-canines-sniff-out-smuggled-artifacts> (10.02.2023)

¹⁰⁶ Unger Bailie, 2017, <https://penntoday.upenn.edu/features/enlisting-dogs-to-sniff-out-stolen-antiquities> (10.02.2023)

provizijom od prodaje.¹⁰⁷ Kako bi službenici carine i granične ophodnje u Sjevernoj Americi, ali i ostalim državama svijeta, mogli trening koristiti za obuku vlastitih pasa, ideja je program napraviti što pristupačnijim i lakšim za provedbu.¹⁰⁸

Pse su odabrali prema njihovim sposobnostima otkrivanja mirisa, a sam program će se odvijati u tri faze. Prva faza uključuje obuku pasa u WDC-u, korištenjem arheoloških predmeta iz Penn muzeja, čiji raznovrsni fundus pruža niz mirisa koji psima omogućuje da razlikuju različite vrste predmeta i lokaciju zbirke.¹⁰⁹ U slučaju uspjeha, u drugoj fazi će tražiti dodatna sredstva za testiranje na terenu, dok bi treća faza bila demonstracijski program i zajedničko otkrivanje ukradenih kulturnih dobara s carinicima u SAD-u i inozemstvu. Osmislili su posebnu proceduru kojom se psi upoznaju s mirisom muzejskog predmeta, a da ga pritom ne oštete i ne ugroze. Prilikom treninga koriste pamučne loptice koje prvo zajedno s arheološkim predmetom zatvaraju u nepropusnu vrećicu kako bi pamuk apsorbirao miris izloška, a nakon toga pas njuška lopticu pamuka i dobije poslasticu kada prepozna miris. Uz to ih uče da ignoriraju miris čistog pamuka i ostalih sličnih materijala, dok za trening uglavnom uzimaju predmete upravo iz Iraka i Sirije.¹¹⁰ Ubrzo nakon početka treninga psi su pozitivno prepoznavali miris sirijske keramike¹¹¹, no program je zbog COVID pandemije za sada pauziran, te se nadaju ubrzo nastaviti dalje s obukom. Godinama su psi surađivali sa službenicima za provođenje zakona kako bi pronašli razne nedopuštene tvari. A stručnjaci udruženih institucija vjeruju kako bi njihovi psi ubuduće mogli pomoći službenicima za provođenje zakona u identificiranju ilegalno prikupljenih antikviteta. S obzirom da je krijumčarenje takvih antikviteta u porastu, jer je često potaknuto terorističkom grupom ISIS, ali i anonimnom ilegalnom internetskom prodajom.¹¹²

¹⁰⁷ Unger Bailie, 2017, <https://penntoday.upenn.edu/features/enlisting-dogs-to-sniff-out-stolen-antiquities> (10.02.2023)

¹⁰⁸ Bontje, 2018, <https://www.thedp.com/article/2018/01/dogs-find-artifacts-penn-museum-vet-cute-crime-guide-upenn-ivy-university> (10.02.2023)

¹⁰⁹ Unger Bailie, 2017, <https://penntoday.upenn.edu/features/enlisting-dogs-to-sniff-out-stolen-antiquities> (10.02.2023)

¹¹⁰ Bontje, 2018, <https://www.thedp.com/article/2018/01/dogs-find-artifacts-penn-museum-vet-cute-crime-guide-upenn-ivy-university> (10.02.2023)

¹¹¹ Speer Lejeune, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/history/dogs-front-lines-artifact-smuggling-180968398/> (10.02.2023)

¹¹² Bontje, 2018, <https://www.thedp.com/article/2018/01/dogs-find-artifacts-penn-museum-vet-cute-crime-guide-upenn-ivy-university> (10.02.2023)

Slika 6. Roxie, pas za otkrivanje ukradenih predmeta na obuci (izvor: DP)

Sljedeći primjer životinja uključenih u zaštitu građe tj. vrijednih knjiga nalazi se u Europi, točnije u Portugalu, gdje postoje čak dvije knjižnice koje su se odlučile dopustiti nastanjivanje divljih životinja unutar svojih izložbenih prostora u svrhu zaštite: **Knjižnica u sklopu Nacionalne palače u Mafri (port. Biblioteca do Palácio Nacional de Mafra) i Knjižnica Joanina (port. Biblioteca Joanina) u sklopu Sveučilišnog kompleksa u Coimbri**. Životinje koje ondje obitavaju se inače svrstavaju pod štetočine kralježnjake, a riječ je o šišmišima.

Iako su u ekološkom smislu izuzetno korisni, jer su važni oprašivači, jedu kukce i izvor su hrane većim grabežljivcima, ipak mogu postati smetnja i prijetnja zdravlju ljudi, pogotovo kada ih se istjera iz njihovih prirodnih staništa, pa nađu utočište u građevinama gdje su u bliskom kontaktu s ljudima. U slučaju bliskog kontakta sa šišmišima potrebno je pozvati stručnjaka za zaštitu divljih životinja, kako bi se zbog propisa slijedile zakonske smjernice u postupanju s kralježnjacima, jer je većina različitih vrsta šišmiša zaštićena. Šišmiši mogu prenijeti bolesti kao što su bjesnoća i histoplazma, koje se prenose izmetom šišmiša, ali i ektoparazite poput stjenica. Ako uzmemo to sve u obzir iz perspektive područja baštinskih institucija, uz prijetnju širenja zaraze u prostorijama gdje se okuplja veća količina ljudi, šišmiši mogu oštetiti izložbene primjerke svojim fekalijama, urinom ili tragovima masnih mrlja, s obzirom na to da im je krzno poprilično masno. Usprkos svemu tome portugalske knjižnice su se odlučile dopustiti slobodan prolaz šišmišima u njihove prostorije. Glavni

argument je zbog toga što se šišmiši hrane kukcima kornjašima, moljcima, komarcima i ostalim insektima, koji pak nagrizaju upravo organske materijale kao što je želatina koja služi kao ljepilo korica knjige ili celuloza tj. papir, a upravo od takvih materijala se sastoji cijeli njihov fundus.¹¹³

Prvi primjer stalnog obitavanja životinja nalazi se u Nacionalnoj palači Mafra, točnije u očuvanoj knjižnici, staroj više od 300 godina, koja se nalazi unutar monumentalnog arhitektonskog sklopa palače, samostana i bazilike u Mafri. Grad je udaljen oko četrdeset kilometara od Lisabona. Kompleks je izgrađen u vrijeme vladanja kralja João-a V. u razdoblju od 1707. do 1750. godine, te se smatra jednom od ključnih i najvažnijih baroknih građevina u Portugalu. Palača je u to doba korištena kao ljetna rezidencija kraljevske obitelji, a do danas sadrži razne zbirke portugalskog, talijanskog i francuskog podrijetla naručene od strane kralja, koje uključuju barokne slike i skulpture, liturgijsko ruho, te freske slika važnih portugalskih umjetnika. U zapadnom krilu samostana nalazi se knjižnica sa zaobljenim balkonima, mramornim podom i policama za knjige u rokoko stilu. Jedna je od najvažnijih knjižnica iz 18. stoljeća u Portugalu koja sadrži oko 36.000 vrijednih svezaka iz 18. i 19. stoljeća. Redovnici iz samostana Arrábida su u to doba sveske organizirali po posebnom sustavu koji se koristi sve do danas, a pomoću kojeg su sva djela do 1829. godine rukopisno tj. onomastički katalogizirana. U vrijednoj zbirci nalaze se portugalska i inozemna književna djela koja datiraju od 14. do 19. stoljeća, od kojih su neka iznimno rijetka, poput 22 strane inkunabule (dijela uvezena u kožu i tiskana do 1500.g., prije proširenja tiskarskog stroja) i 41 geografska karta,¹¹⁴ ali i rijetka dijela poput *Nürnbergške kronike* tj. ilustriranog prikaza svjetske povijesti iz 1493. godine¹¹⁵, kao i nekoliko židovskih Biblija, kolekcija dijela zabranjenih tijekom inkvizicije, te prve francuske enciklopedije pod nazivom *Encyclopaedia Britannica*, autori su Denis Diderot i Jean le Rond d'Alembert.¹¹⁶ Kako bi se zaštitila ova povijesna zbirka od oko 36.000 svezaka, zaposlenici knjižnice su odlučili dopustiti koloniji šišmiša da se nastane u prostorijama knjižnice i da se hrane svim potencijalnim kukcima, moljcima i ličinkama koje bi mogle oštetiti vrijedne primjerke svjetske literature.

¹¹³ Integrated Pest Management for Cultural Heritage, 2017, <https://museumpests.net/solutions/solutions-for-vertebrate-pests/> (06.02.2023)

¹¹⁴ Visit Portugal, 2013, <https://www.visitportugal.com/de/node/138329> (10.02.2023)

¹¹⁵ Case, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/travel/these-portuguese-libraries-are-infested-batsand-they-it-way-180969276/> (11.02.2023)

¹¹⁶ Prout, 2021, <https://www.atlasobscura.com/places/mafra-palace-library-bats> (10.02.2023)

Knjižničarka Teresa Amaral jedna je od glavnih i odgovornih zaposlenika knjižnice, odgovorna za očuvanje knjiga preko dana i brige o šišmišima uvečer. Svake večeri Amaral prolazi cijelom knjižnicom i nadzire uvjete kako knjige ne bi popucale ili popljesnivile, odnosno da temperatura i vlažnost odgovaraju uvjetima čuvanja knjiga. Nakon službenog radnog vremena posao preuzima “noćna smjena”, kada postoji mogućnost vidjeti i čuti večernje “zaposlenike” knjižnice koji kreću u lov, te iako su vrlo mali, svega 5 centimetara, šišmiši su vrlo brzi i obavljaju svoj “posao.”¹¹⁷ Nitko od zaposlenika knjižnice ne zna kada su se točno šišmiši naselili u prostorije knjižnice, no nagađa se da su ondje od kad je i palača izrađena ili otprilike od 19. stoljeća.¹¹⁸ Hugo Robelo, biolog i ekolog iz Centra za istraživanje biološke raznolikosti i genetskih resursa (eng. Research center in biodiversity and genetic resources) Sveučilišta u Portu, posvetio se istraživanju šišmiša u knjižnicama. Robelo smatra kako su baš one idealna mjesta za šišmiše, jer je ondje tišina ne samo preko noći već i se i preko dana od posjetitelja traži minimalna buka. Uz to im idealno skrovište pružaju veliki prostor galerije i malena uska mjesta iza visokih polica punih knjiga koje se ne diraju često. Robelo je sa svojom ekipom znanstvenika proučavao i napravio istraživanje unutar knjižnica. Postavili su ultrazvučne detektore za prislušivanje zvukova koje šišmiši proizvode tijekom noći. Po zvuku koji šišmiši ispuštaju znanstvenici ne samo da mogu identificirati o kojoj vrsti šišmiša se radi, već zbog specifičnog zvuka koji proizvode dok love i dok se hrane mogu dobiti i uvid u ponašanje šišmiša. Ustanovili su kako se u knjižnici nalaze barem tri različite vrste šišmiša: obični pipistrele šišmiši (lat. *pipistrellus*) ujedno i najrasprostranjenija vrsta vrlo malih šišmiša u Europi, nekolicine serotinske vrste šišmiša (lat. *eptesicus serotinus*) i nekolicine smeđih dugouhkih vrsta šišmiša većeg rasta (lat. *plecotus auritus*), od znanstvenika nazvani „stručnjaci za moljce“ (eng. moth specialists).¹¹⁹ Zahvaljujući istraživanju u kojem su tijekom noći zabilježavali zvukove koje šišmiši proizvode, znanstvenici imaju dokaze da šišmiši stvarno love unutar knjižnice i hrane se kukcima iz knjižnice, te tako spašavaju knjige od nametnika. Također, daljnji dokaz da se šišmiši hrane velikom količinom moljaca u knjižnici su dobili uzimanjem uzoraka šišmišjeg izmeta iz knjižnice. Kako bi zadovoljili potrebe svoje prehrane, šišmiši moraju pojesti veliku količinu insekata i to do pola svoje težine, te zbog toga znanstvenici smatraju kako se uz moljce i kukce unutar knjižnice svakako hrane i izvan nje.

¹¹⁷ Prout, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

¹¹⁸ Case, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/travel/these-portuguese-libraries-are-infested-batsand-they-it-way-180969276/> (11.02.2023)

¹¹⁹ Prout, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

Znanstvenici još uvijek ne znaju točnu lokaciju gdje su se šišmiši nastanili unutar zidova i polica knjižnice, a ne znaju niti koliko je velika kolonija tj. koliko ih se nalazi u knjižnici. No, svakako je sigurna činjenica da zaposlenici nikada nisu koristili pesticide ili bilo koju drugu vrstu kemijske obrade kako bi zaštitili knjige od najezde insekata.¹²⁰ Čak i uz moderne kontrolirane uvjete današnjih knjižnica priroda svejedno pronade svoj put, te ljudi moraju intervenirati, zbog čega većina knjižnica za nametnike koristi štetne kemikalije poput metil bromida ili etilen oksidoma, ali i gama zračenja.¹²¹ Uz koloniju šišmiša u palači korištenje pesticida nije potrebno. Ekolog Hugo Robelo napominje kako takvi štetni pesticidi nisu dobri niti za okoliš niti za čovjeka i njegovo zdravlje, te postavlja pitanje zašto i ostale knjižnice nemaju nastanjene kolonije šišmiša koji bi doprinijeli očuvanju okoliša i čovjeka?¹²² Često bi argument i odgovor ležao upravo u zaštiti čovjekova zdravlja, jer su šišmiši poznati po tome da prenose viruse smrtonosne za ljude. No, u dugogodišnjem istraživanju od preko sto godina znanstvenicima nije poznat niti jedan slučaj zaraze i bolesti koje prenose šišmiši, primjerice bjesnoća. Šišmiši zaraženi bjesnoćom s vremenom gube sposobnost letenja i ne napadaju čovjeka, zbog čega je mogućnost ugriza vrlo mala, gotovo nikakva. Robelo ističe kako šišmiši rijetko, ako uopće, u stvarnom životu ugrizu, te da se taj strah od šišmiša i njihovog ugriza razvio zbog takvog prikaza u filmovima. Upravo zbog takve negativne predodžbe o šišmišima, koja se već godinama zadržala među ljudima, knjižničarka Teresa Amaral i ekolog Hugo Robelo su se udružili i odlučili osvještavati ljude o njima. Tako ponekad preko ljeta u palači održavaju edukativni program nazvan „Noć šišmiša“ (engl. Night of the bat).¹²³

Članovi zajednice i znanstvenici se tu večer okupljaju kako bi približili šišmiše ljudima, pričajući o njima, provodeći večer gdje obitavaju, te često upotrebljavaju ultrazvučne detektore da bi pokazali ljudima kako se glasaju. Smatraju kako je takav program sada više nego potreban, s obzirom na to da je većina vrsta ugrožena, ali i zbog klimatskih promjena koje ometaju hibernacijske obrasce šišmiša. Zbog tih razloga pokušavaju prenijeti ljudima vrijednosti koje šišmiši pružaju bivanjem u knjižnici i općenito ekosustavu. Početkom 1990-ih godina kada su tek započeli s programom su uglavnom dolazili pripadnici subkultura, kao što su gotičari i heavy metalci. S vremenom se ipak počeo mijenjati profil ljudi, te sada uz

¹²⁰ Proult, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

¹²¹ Dunnell, 2018, <https://www.atlasobscura.com/places/mafra-palace-library-bats> (10.02.2023)

¹²² Proult, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

¹²³ Proult, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

subkulture dolaze i obitelji s djecom kako bi naučili, podržali, ali i možda ugledali pokojeg šišmiša, te se tako navečer kada padne mrak mogu naći nekolicina ljudi kako s lampama obilazi oko knjižnice u nadi da će ugledati šišmiše „kako rade svoj posao.“¹²⁴ Također, znanstvenici pri svemu tome iskorištavaju priliku kako bi skupili podatke, jer kada nađu mrtvog šišmiša u knjižnici ili van nje, prikupit će ga i napraviti daljnja istraživanja. Međutim, kako bi odali počast šišmišima, u knjižnici je postavljena mala staklena vitrina, gdje su prikazana tri preparirana bivša stanovnika i to po jedan od svake vrste.¹²⁵ Knjižnica je u svakom pogledu jedinstvena, što zbog same arhitekture, što zbog posebnih „zaposlenika“, te kako navodi Robelo se uz miris starih knjiga, okoliša i šišmiša stvorila posebna povijesna priča.¹²⁶

Slika 7. Knjižnica Nacionalne palače u Mafri, Portugal (izvor: All about Portugal)

¹²⁴ Prout, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

¹²⁵ Patowary, 2022, <https://www.amusingplanet.com/2022/04/the-bat-libraries-of-portugal.html> (13.02.2023)

¹²⁶ Prout, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

Slika 8. *Preparirana tri bivša stanovnika knjižnice (izvor: Smithsonian Magazine)*

O drugoj knjižnici, **Knjižnici Joanina** koja se nalazi u Portugalu u sklopu Sveučilišta u Coimbri je u sastavu diplomskog rada napravljeno istraživanje. Informacije o knjižnici, detalji istraživanja, metodologija i rezultati će biti navedeni u nastavku.

3.3. Istraživački rad

Uz teorijsko istraživanje od kojeg se većinski sastoji diplomski rad, te analitičkom metodom navođenja informacija, je splotom okolnosti i sudjelovanjem na Erasmus+ programu i projektu u Portugalu posjećena Joanina knjižnice u Coimbri, te dogovoren i napravljen kratak intervju kako bi se potkrijepile i proširile informacije već prikupljene putem internetskih članaka. Drugi cilj je bio potencijalno vidjeti šišmiše na dijelu, no taj naum nije bio uspješan. Također je ideja bila posjetiti i knjižnicu u Mafri, radi dodatne usporedbe, no zbog poprilične nezainteresiranosti i nepristupačnosti glavne i odgovorne knjižničarke, usprkos navedenoj informaciji kako su otvoreni za posjete studentima, intervju nije održan, te je proveden samo u Coimbri.

3.3.1. Metoda i ispitanič

Rad se bazira na prikupljenoj i postojećoj stručnoj i znanstvenoj literaturi, te člancima teorijskog istraživanja, prema kojima će se na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica donijeti općeniti zaključak. Misaono-sadržajnim postupkom se većinom utvrđuju pojedine spoznaje, činjenice, teorije i stavovi uz preuzimanje opažanja, stavova i zaključaka tuđih rezultata u ovom radu, no u ovom poglavlju će se na posljetku prikazati kvalitativno istraživanje metodom intervjua.

Na intervju, kao jednu od istraživačkih metoda ispitivanja kako bi se brže prikupili podaci, je srdačno pristao António Eugénio Maia do Amaral, viši knjižničar od 1986. godine i trenutni zamjenik ravnatelja središnje knjižnice Sveučilišta u Coimbri u Portugalu. Istraživanje je provedeno u listopadu 2021. godine, a intervju je održan na engleskom jeziku. Transkribirani intervju se nalazi niže, nakon literature, u popisu priloga ovog diplomskog rada.

3.3.2. Knjižnica Joanina

Izgradnja jedne od najimpresivnijih i najoriginalnijih baroknih knjižnica u Europi, knjižnice Joanina, dovršena je 1728. godine na zahtjev kralja João V. (poznatog kao Ivan V.) kako bi imao vlastitu kraljevsku knjižnicu. Danas se nalazi u sklopu jednog od najstarijih sveučilišta u Europi, a od 2013. se nalazi na UNESCO-vom popisu svjetske baštine.¹²⁷ Zgrada Joanina knjižnice podijeljena je na tri etaže, od koje su dvije gotovo pod zemljom, te sadrži skoro 60 000 svezaka izdanih između 15. i 19. stoljeća. Dijela obuhvaćaju razne teme od medicine, humanističkih znanosti do rijetkih i vrijednih dijela poput prvog izdanja *Luzitanci* (port. *Os Lusíadas*) tiskanog 1572.g. (djelo se smatra portugalskim ekvivalentom Homerove Ilijade i Odiseje).¹²⁸ Od 1777. do početka 20. stoljeća je knjižnica Joanina obnašala ulogu Sveučilišne knjižnice, a nakon toga je velik dio fundusa preseljen u glavnu zgradu današnjeg Sveučilišta. Prvi i glavni „Plemeniti kat“ sastoji se od tri dvorane ispunjene policama ukrašenih rezbarijama i zlatom na kojima se nalaze knjige. Svaka soba

¹²⁷ Harvey, 2018, <https://www.thevintagenews.com/2018/08/09/bats-portugal/> (12.02.2023)

¹²⁸ Santos, 2018, <https://theculturetrip.com/europe/portugal/articles/heres-why-bats-are-the-best-employees-in-these-baroque-portuguese-libraries/> (12.02.2023)

ima različitu boju pozadine kako bi zlato došlo do izražaja. Zato je u prvoj dvorani pozadina crna, u drugoj crvena, a u trećoj zelena. Potom je srednji kat ili međukat, do kojeg u početku nije bio lagan pristup, a stepenice su sagrađene tek krajem 19. stoljeća. Taj kat je u prošlosti služio za stražare koji su čuvali prizemlje koje je tada bilo akademski zatvor, a prije uvrštavanja u turističku rutu 2010. godine je služio kao prostor za čuvanje starih knjiga – čišćenje, katalogizaciju i restauraciju.¹²⁹ Kako je knjižnica zapravo izrađena iznad srednjovjekovne tamnice, sve do 1834. godine je prizemlje zgrade služilo kao akademski zatvor. Sveučilište u Coimberi je dugo imalo privilegiju provoditi vlastito zakonodavstvo, no nakon 1834. je to ukinuto. U novije doba je također taj dio zgrade služio za pohranu knjiga, a danas je otvoren za posjetitelje.¹³⁰ Kako navodi Maia do Amaral, u fundusu posjeduju jedne od najvrjednijih i najbitnijih djela povijesti: najstariji manuskript romaničke Biblije iz 12. stoljeća, latinsku Bibliju od 48 redaka, koja se tako naziva jer na svakoj stranici ima točno 48 redaka, a koju su 1462. tiskali partneri Johannes Gutenberg i danas se smatra najljepšom od prve četiri tiskane Biblije. Najvrjednija knjiga fundusa je hebrejska Biblija objavljena u drugoj polovici 15. stoljeća, od koje u svijetu postoji samo dvadeset primjeraka.¹³¹ Najvrjednije knjige ipak čuvaju u trezoru tzv. trezoru vrijednih knjiga u glavnoj zgradi središnje knjižnice. Joaninu smatraju turističkim mjestom tj. izložbenim prostorom, gdje se izlažu najljepši svesci, iako je za njih ona i dalje svojevrsni depot tj. spremište za veliku količinu rijetkih djela. Iako priznaje kako ponekad nije lagano održavati uvjete za očuvanje knjiga, zbog masovnog turizma unutar knjižnice Joanina. Skoro svi primjerci su dostupni javnosti, ali su katalogizirani i potrebno ih je naručiti dan ranije ukoliko netko želi prolistati posebne i rijetke primjerke. Ne može ih se posuditi, već ih je na kraju radnog vremena potrebno vratiti u knjižnicu. Maia do Amaral navodi kako se godišnje posudi oko 600 rijetkih i vrijednih primjeraka.¹³²

S obzirom na veliku količinu knjiga, kao i drvenih podloga, uz ostale načine zaštite knjiga šišmiši i u ovoj knjižnici igraju veliku ulogu u obrani protiv svih štetočina koji napadaju organski materijal, celulozu i drvo. Kao i u knjižnici u Mafri, zaposlenici i znanstvenici ne znaju koliko je velika kolonija šišmiša unutar knjižnice tj. koliko ih ima, niti kada su se nastanili. No, utvrđeno je kako ovdje obitavaju samo dvije vrste šišmiša: najpoznatija vrsta, pipistrele šišmiši (lat. *pipistrellus*), vrlo malog rasta i smeđi dugouhi šišmiši, većeg rasta (lat. *plecotus auritus*). Od milja zaposlenici šišmiše nazivaju „počasnim

¹²⁹ Univesity of Coimbra, 2023, <https://visit.uc.pt/en/space-list/joanina> (10.02.2023)

¹³⁰ Centro de Portugal, 2023, <https://www.centerofportugal.com/de/poi/die-johaninische-bibliothek> (12.02.2023)

¹³¹ Centro de Portugal, 2023, <https://www.centerofportugal.com/de/poi/die-johaninische-bibliothek> (12.02.2023)

¹³² Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

knjižničarima“ (engl. honorary librarians). Maia do Amaral ističe kako na velikim drvenim ulaznim vratima u knjižnicu postoje otvori kroz koje šišmiši nesmetano ulaze i izlaze iz knjižnice. S obzirom na to da u knjižnici nema dovoljne količine hrane za kolonije, šišmiši se hrane i kukcima iz prirode. Prije nekoliko godina prilikom restauracije tih masovnih ulaznih vrata su ostavljeni otvori na istim mjestima, kako bi šišmiši i dalje nesmetano ulazili i izlazili unutar i van knjižnice.¹³³ Zaposlenici su se naučili živjeti i koegzistirati sa šišmišima, te ih cijene i poštuju, a čini se kako je takva atmosfera u knjižnici bila od samih početaka. Maia do Amaral navodi kako je zanimljiva činjenica što svih ovih godina nikome nije palo napamet riješiti se šišmiša, te su iz više razloga shvatili njihov učinak, te zaključili da možda ipak bez loših posljedica mogu živjeti s njima. Čini se da je takav prijateljski odnos prema životinjama oduvijek prisutan, s obzirom na to da se još uvijek prilikom ulaska na niže katove zgrade može uočiti kako na jednom od vrata postoji mali dodatan ulaz. Nekada je u prostorijama knjižnice dulji period obitavala i mačka. Za nju je bio izdvojen poseban budžet, a njena svrha je bila loviti miševe unutar zgrade. Njenu ulogu su sada zamijenile mišolovke, zbog čega njene usluge više nisu potrebne, no vratašca su i dalje ondje, te postoji mogućnost da će jednog dana u zgradi knjižnice ponovno obitavati i mačka.¹³⁴ Na pitanje jesu li ikada imali problema s udrugama za zaštitu životinja, Maia do Amaral navodi kako do toga nikada nije došlo, niti nema potrebe za tim, jer zaposlenici ne ubijaju niti odstranjuju šišmiše, već pokušavaju uvijek biti svjesni da su šišmiši također ondje u prostorijama, te im osigurati uvjete koji su dobri i za njih i za knjige. Smatra kako imaju dobar međusobni odnos i da je do eventualnih problema jedino moglo doći tijekom trajanja COVID pandemije, s obzirom na strah od šišmiša i bolesti koje prenose, no do sada nisu imali nikakvu takvu reakciju. Maia do Amaral vezano za strah od šišmiša pretpostavlja kako bi se ljudi nakon pandemije umjesto da se zanimaju za šišmiše eventualno mogli bojati provoditi vrijeme s njima unutar knjižnice, iako preko dana kada je knjižnica otvorena za posjetitelje šišmiši uopće nisu aktivni. Također šišmiši nisu aktivni cijelu godinu, jer tijekom zime ulaze u stanje hibernacije kada spavaju. Najaktivniji period im je u proljeće kada kreće sezona parenja i potrage za hranom.¹³⁵

Postoje razni primjeri njihove aktivnosti ili ne aktivnosti. Maia do Amaral se prisjeća situacije kada im je u goste došla televizijska ekipa iz Brazila, s nadom da će zabilježiti aktivnost šišmiša unutar knjižnice. Brazilska ekipa je provela cijelu noć u knjižnici Joanina, za što su morali tražiti posebnu dozvolu kako bi mogli snimati po noći, no nažalost nisu imali

¹³³ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

¹³⁴ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

¹³⁵ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

sreće, jer te noći nije bilo nikakve aktivnost. Iz tog razloga još uvijek ne postoje dokazi u obliku infracrvenih fotografija unutar knjižnice. Međutim postoji i suprotan primjer njihove aktivnosti. Unutar knjižnice nalazi se klavir i prijašnjih godina su se znali održavati koncerti i glazbeni nastupi u dvorani Joanina knjižnice. Kako bi se izbjegle velike gužve, sada to više nije uobičajeno. No, pred nekoliko godina bi se održavali koncerti taman u vrijeme kada šišmiši obično izlaze iz svojih skrovišta, kasno popodne. Ukoliko bi u to doba trajao koncert, prilikom kojeg su svirale violine, jedan ili dva šišmiša bi tada preletjeli dvoranom. Izlazak šišmiša bi glazbenicima predstavljalo problem, jer bi u tom trenu publika bila opčinjena šišmišima, a ne izvedbom. Amaral nagađa kako je uzrok njihovog češćeg izlaženja iz svojih skrovišta možda imao veze s posebnim frekvencijama i zvukom koje ispušta violina, jer se tada mogla uočiti njihova povećana aktivnost.¹³⁶

Jest da već stoljećima uspješno štite vrijedne knjige od oštećenja nametnika poput kukaca koji jedu papir i kožne korice knjige,¹³⁷ šišmiši za sobom ipak ostavljaju tragove (urin i fekalije), koji po sastavu sadrže kiselinu i nagrízaju materijale, te mogu nanijeti veliku štetu drvenim predmetima, slikama, pa i samim knjigama. Kako bi zaštitili originalan namještaj iz doba kralja Ivana V. svako poslijepodne, nakon zatvaranja knjižnice, zaposlenici prekrivaju namještaj velikim prekrivačima izrađenim od životinjske kože, uvezenih iz carske Rusije iz 18. stoljeća.¹³⁸ A svako jutro ih otkrivaju i čiste prostoriju i mramorne podove od eventualnih ostataka. Amaral navodi kako je to tradicija koju održavaju stoljećima, te su im ti kožni pokrivači ujedno i svojevrsni dokaz da šišmiši u knjižnici obitavaju još od 18. stoljeća. S obzirom da su te plahte originalne, iz tog doba, a nisu uočili niti jednu drugu funkciju zašto bi bile korištene u knjižnici, nego kao zaštita namještaja od šišmiša. Zamjenik direktora priznaje kako su šišmiši uz to što jedu štetočine svakako i dobra priča za posjetitelje, a s vremenom je priča o šišmišima koji žive u knjižnici postala svojevrsni zaštitni znak Joanine. Ljudima se jako sviđa, pa je tako i poznati talijanski romanopisac Umberto Eco nakon posjete knjižnici Joanina pred nekoliko godina zapamtio šišmiše i pisao o knjižnici u svojim djelima.¹³⁹

Svjesni su činjenice da su i sami šišmiši opasnost za baštinu i ne računaju samo na njih glede očuvanja knjižnice, zbog čega provode dodatne mjere i imaju dugogodišnji princip. Imaju dvoje ljudi zaduženih samo za čišćenje prostorija, predmeta i svega što se unutra nalazi. Čišćenje je vrlo bitan aspekt očuvanja, kako bi se spriječili daljnji problemi. Prije nekoliko

¹³⁶ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

¹³⁷ Harvey, 2018, <https://www.thevintagenews.com/2018/08/09/bats-portugal/> (12.02.2023)

¹³⁸ Case, 2018, <https://www.smithsonianmag.com/travel/these-portuguese-libraries-are-infested-batsand-they-it-way-180969276/> (11.02.2023)

¹³⁹ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

godina osposobili su još jednu prostoriju uz prostorije u Joanini, koja im omogućuje pohranjivanje više od 1000 knjiga. Ondje se knjige čuvaju i do 21 dan bez kisika, kako bi ubili sve žive organizme koje ovise o kisiku, od moljaca do gljivica.¹⁴⁰ Zgrada knjižnice je sama po sebi svojevrsan trezor za knjige. Vanjski zidovi knjižnice debeli su više od dva metra, a masovna vrata od tikovine u svojoj unutrašnjosti zadržavaju stalnu i stabilnu vlastitu temperaturu od idealnih 18-20°C. Za strukturu knjižnice korištena je hrastovina, kojom je obložena i od koje su napravljene police, što pak pomaže u reguliranju vlage. Drvo hrasta poznato je po svojoj gustoći i izdržljivosti, ali i mirisu koji odbija kukce. Zbog svih tih čimbenika prostorije djeluju kao „sefovi“ za čuvanje knjiga.¹⁴¹ Najveći problem ipak stvaraju turisti i velike količine ljudi u knjižnici, a ne životinje. Svjetlo, vlaga i temperatura su najčešći uzroci nastanka trajnih oštećenja na knjigama. Što se tiče temperature i svjetla uspijevaju održavati prigodne uvjete u Joanini, jer imaju stalni nadzor uvjeta. Također sitne čestice prašine koje turisti unose unutar knjižnice su im počeli stvarati probleme, zbog čega su promijenili smjer kretanja po knjižnici, te su ljude usmjerili da prvo prolaze donjim dijelom zgrade, prije nego se popnu do vrha tj. „Plemenitog kata“, gdje se nalazi glavni dio knjižnice. Tako su prirodnim načinom uspjeli regulirati unos većine štetnih mikro čestica, jer se prije toga ulazilo direktno na kat kroz glavna ulazna vrata. Iako Maia do Amaral smatra kako je masovni turizam i dalje najveći problem. Zgrada sama po sebi je vrlo dobro građena, problem nastaje u tome kada se dopusti ulazak velikoj količini ljudi. Svaki čovjek diše i primjerice po ljeti kada se koža ugrije, pa ulaze u rashlađenu prostoriju nastaju problemi s vlagom. Za knjige bi bilo najbolje da nema nikoga, no to nije svrha Joanine. S obzirom na neprilike s vlagom, uskoro kreće obnova tj. sanacija stropova i krovšta, što bi trebalo poboljšati buduće uvjete, a time će ujedno pristup tj. ulaz za vrijeme radova posjetiteljima biti ograničen, što je dodatan pozitivan učinak za očuvanje, barem na neki kraći period. Svakako je i COVID pandemija pridonijela svoje, kada je u knjižnici obitavao puno manji broj posjetitelja od uobičajene gomile.¹⁴²

¹⁴⁰ Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

¹⁴¹ Patowary, 2022, <https://www.amusingplanet.com/2022/04/the-bat-libraries-of-portugal.html> (13.02.2023)

¹⁴² Vidi Prilog 1 – Požežanac, 2021, pers. comm

Slika 8. Knjižnica Joanina (izvor: Itinari)

3.3.3. Rezultati

Analiza podataka prikupljenih intervjuom i teorijskim istraživanjem dovodi do zaključka da je odnos između čovjeka i živućih životinja u Joanina knjižnici uravnotežen, te su se zaposlenici prilagodili stoljetnoj tradiciji koegzistiranja šišmiša unutra zidova knjižnice. Sve moguće potencijalne probleme pokušavaju riješiti odmah na obostrano zadovoljstvo. Sveopći stav prema životinjama među zaposlenicima je pozitivan i nemaju namjeru poremetiti dinamiku mini eko sustava koji se godinama održao unutar i oko knjižnice Joanina. Zamjenik direktora knjižnice također potvrđuje, da je odnos između ljudi i životinja prilično dobar, a smatra kako je zanimljiva činjenica što je ova suradnja nastala daleko prije nego su današnji ekolozi počeli iskazivati zabrinutost za prirodu, okoliš i ekologiju, ali i osvještavati ljude koliko je bitno biti povezan s prirodom. Pozadina ove priče seže daleko u prošlost kada su ljudi već tada razvili odnos poštovanja prema šišmišima, ali i općenito životinjama, s obzirom na to da je nekoć u prostorima obitavala i mačka.

Obje knjižnice u Portugalu su izgrađene otprilike u isto vrijeme u 18. stoljeću, te obje posjeduju i čuvaju veliku zbirku vrijednih knjiga. Fascinantna je činjenica što su se upravo u tim dvjema knjižnicama nastanili šišmiši, na potpuno različitim i udaljenim lokacijama, ali sagrađenih na zahtjev istog kralja Ivana V., s namjerom da čuvaju građu od štetočina, te su ondje ostali do danas. Radi li se tu o slučajnosti? Pitanje je čiji odgovor ostaje u zraku, s

obzirom da zaposlenicima obje knjižnice nije poznat podatak kada su se i kojim povodom ondje uselili. Međutim, zaposlenici knjižnica u Mafri i Coimbri održavaju rutinu stoljećima, te se brinu o svojim šišmišima i ne pokušavaju ih se riješiti ili ih ubiti kao što je slučaj u većini drugih država. Ondje su šišmiši dobrodošli i moglo bi ih se proglasiti idealnim zaposlenicima. Ne treba im plaća, ne štrajkaju i rade besplatno 24 sata u tjednu.¹⁴³ Empirijski tj. poučeni iskustvom zaposlenici su shvatili njihov značaj i doprinos, zbog čega su ih pustili da obitavaju u prostorima. Taj postupak bi se mogao protumačiti i kao dio kulture Portugalaca, no svakako vrlo vjerojatno ima veze sa samim uvjerenjem kako bi bez šišmiša broj oštećenih knjiga sigurno porastao.

¹⁴³ Prout, 2021, Podcast Atlas Obscura, <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)

4. Privremeno obitavanje životinja u muzejima

U ovom poglavlju je prvenstveno fokus na životinjama koje samo kraći dio vremena provode u muzeju, kako bi posjetitelju omogućili što bolji doživljaj muzeja i izložbe. Jedna od funkcija, ali i ciljeva dopuštanja životinja u muzeje je između ostalog ispuniti očekivanja posjetitelja, kako bi im posjet muzeju ostao u trajnom pamćenju ili pak ostavio dovoljno lijep osjećaj i dojam, da se ponovno vrate. Zbog toga se u ovom poglavlju osvrće na životinje koje privremeno obitavaju u muzejima. Konkretno se odnosi na pse vodiče ili ostale kućne ljubimce koji su dobrodošli u muzeje. Većina muzeja u svijetu su već odavno prihvatila i otvorila svoja vrata kućnim ljubimcima, konkretno psima, no i Hrvatska ima svoje primjere muzeja, u kojima je psima vodičima, ali i psima kućnim ljubimcima dozvoljen ulazak u muzej i prisustvovanje u razgledavanju izložbe. Uz Etnografski muzej u Zagrebu, Gradski muzej u Vinkovcima i Muzej grada Zagreba se također mogu pohvaliti činjenicom da su u njihov muzej psi dobrodošli. Koje su bile prepreke, kako je došlo do realizacije i plaćaju li posjetitelji dodatnu naknadu za svoje ljubimce bit će detaljnije navedeno u nastavku.

4.1. Muzeji prilagođeni kućnim ljubimcima (engl. pet friendly) u Hrvatskoj

Pojam „prilagođen kućnim ljubimcima“ (engl. pet friendly) znači da se radi o mjestu koje dozvoljava ulazak kućnim ljubimcima ili u kojem se može boraviti s kućnim ljubimcem.¹⁴⁴ U razvijenim zemljama svijeta kućni ljubimci imaju sve veća prava na ulazak u zatvorene prostore poput muzeja, restorana ili dućana. Ako muzej ima oznaku „prilagođen kućnim ljubimcima“ (engl. pet friendly), svakako je ulaz terapijskim psima, ali i kućnim ljubimcima dozvoljen, samo je potrebno biti upoznat i pridržavati se postavljenih pravila tj. bontona tog muzeja. Ulazak terapijskim psima u objekte, pa tako i muzeje u Hrvatskoj bi se trebao podrazumijevati već dulje vrijeme, pogotovo nakon što je od travnja 2019. reguliran i na snazi novi Zakon o korištenju psa pomagača. Nažalost unatoč tome slabovidni i slijepi odrasli, kao i djeca s invaliditetom, ali i volonteri koji treniraju terapijske pse u Hrvatskoj unatoč izmjenama, svakodnevno imaju neugodnosti i problema s ulaskom pasa u objekte. Centar za rehabilitaciju Silver u Zagrebu je iz tog razloga pokrenuo akciju, u kojoj su zaposlenici i volonteri centra obilazili i po raznim objektima i institucijama postavili

¹⁴⁴ Cambridge University Press, 2023, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pet-friendly> (13.02.2023)

naljepnice koje označavaju slobodan ulaz psima pomagačima. Naljepnicama žele osvijestiti ljude da terapijski psi u Hrvatskoj već duže vrijeme imaju zakonsko pravo ulaziti u trgovine, dućane, restorane, bolnice, muzeje i sve ostale institucije, kako bi olakšali život osobama s invaliditetom.¹⁴⁵ Sve veći fenomen u razvijenim zemljama postaje dopuštanje zaposlenicima da svoje kućne ljubimce povedu sa sobom na radno mjesto, kako ne bi ostajali sami kod kuće i kako bi se poboljšala sveopća atmosfera radnog mjesta. Vlasnici kućnih ljubimaca pri tome također moraju znati određena pravila, biti dobro dresirani i ne ometati ostale kolege na poslu. Kako bi se još više osvijestila važnost prisutnosti životinja i njihovog ulaska u institucije, svoja vrata ne samo psima pomagačima, već i kućnim ljubimcima su u Hrvatskoj za sada otvorila tri muzeja.

Etnografski muzej u Zagrebu prvi je muzej u Hrvatskoj, koji je još 2015. godine uz potporu Turističke zajednice grada Zagreba otvorio svoja vrata posjetiteljima s kućnim ljubimcima i tada službeno postao muzej otvoren za posjet s kućnim ljubimcima. Svjesni novih potreba publike i kako sve više građana svoj život dijeli s kućnim životinjama, priključili su se listi europskih i svjetskih destinacija prilagođenih kućnim ljubimcima (engl. pet friendly) s namjerom da vrijeme provedeno u muzeju bude što ugodnije različitim profilima posjetitelja. Obilazak muzeja s kućnim ljubimcem moguć je samo vikendom, točnije subotom od 10 do 18 sati, te nedjeljom od 10 do 13 sati, pod uvjetom da vlasnici poštuju muzejski bonton kojeg je moguće pročitati na službenim stranicama muzeja. Moguće je i konzultirati se o bontonu sa zaposlenicima muzeja prije posjeta prilikom kupnje karata. U muzej su dobrodošli svi psi na povodcu koji su socijalizirani, koji se znaju ponašati i koji slušaju vlasnika. Uz pravila ponašanja muzejski bonton obuhvaća i sljedeća pravila: pas mora imati veterinarsku knjižicu s važećim potvrdama o cijepljenju; mora biti dobro dresiran i znati minimalne naredbe poslušnosti poput „sjedi“; od ulaska do izlaska iz muzeja u svakom trenutku mora imati povodac; ako se radi o opasnim pasminama, mora imati brnjicu po propisima Pravilnika o opasnim psima; vlasnik je dužan pobrinuti se da je pas obavio nuždu prije ulaska u muzej i ukoliko dođe do eventualnog onečišćenja mora sa sobom imati pribor za čišćenje i odmah očistiti površinu. Ako nastane veća šteta poput oštećenja predmeta, vlasnik snosi svu odgovornost za nastalu štetu. Za ljubimca nema posebne naplate, već je ulaz moguć uz odraslu osobu s punom plaćenom individualnom ulaznicom. Grupni obilasaci nisu

¹⁴⁵ Zagreb.info, 2020, <https://www.zagreb.info/kucni-ljubimci/i-zivotinje-imaju-prava-ako-im-zabranite-ulaz-mogli-biste-dobiti-i-do-20-000-kuna/251637/> (13.02.2023)

moćući, te u slučaju veće gužve ili izvanrednih okolnosti Muzej zadržava pravo ograničiti ulazak s ljubimcem.¹⁴⁶

Slika 10. Posjetitelji Etnografskog muzeja (izvor: 24sata)

Drugi po redu muzej u Hrvatskoj koji je postao destinacija prilagođena kućnim ljubimcima je **vinkovački Gradski muzej**. 18. svibnja 2021 godine, na dan kada se obilježava datum Međunarodnog dana muzeja, je Gradski muzej u Vinkovcima postao drugi otvoreni muzej za kućne ljubimce. Ali je prvi u Hrvatskoj u kojemu je životinjama ulaz dozvoljen svaki dan tj. za vrijeme redovnog radnog vremena muzeja, za razliku od Etnografskog muzeja u Zagrebu, u kojem je ulaz dozvoljen samo vikendom. Dan muzeja je podsjetnik o važnosti kulturne baštine i uloge muzeja u njenom očuvanju, te su zaposlenici odlučili dan posvetiti i psima, kako bi ukazali na važnost suživota s kućnim ljubimcima te ga ujedno i proglasili muzejom prilagođenim kućnim ljubimcima. Hrvoje Vulić, novi ravnatelj Gradskog muzeja naglašava kako je namjera ove akcije prihvatiti činjenicu da su ljubimci naša odgovornost, ali i radost i užitak. Nadodaje kako su objavili kućni red za posjet s ljubimcima, jer osim što se pravila sama po sebi moraju znati, postoje i ljudi koji se boje pasa, te je zbog toga bitna solidarnost, ali i pokušaj približavanja pasa ljudima da se oslobode straha.¹⁴⁷ Na stranicama muzeja su objavili letak s pravilima ponašanja, koji je identičan bontonu Etnografskog muzeja. Razlika je u tome što vinkovački Gradski muzej navodi

¹⁴⁶ Etnografski muzej Zagreb, 2023, <https://emz.hr/pet-friendly-muzej/> (13.02.2023)

¹⁴⁷ Portal Samo pozitivno, 2021, <https://glas-slavonije.hr/464411/4/Vinkovacki-muzej-druga-pet-friendly-destinacija-u-Hrvatskoj> (13.02.2023)

pravilo i za ostale kućne ljubimce, ne samo za pse koji moraju biti na povodcu. Ostali kućni ljubimci moraju biti u kavezima i to pod stalnim nadzorom vlasnika. Prošireno je pravilo da je vlasnik odgovoran za svu fizičku materijalnu i nematerijalnu štetu koju ljubimac nanese ne samo predmetima i djelatnicima, već i ostalim posjetiteljima ili drugim ljubimcima. Također se navodi kako nije dozvoljeno hranjenje ljubimaca unutar prostorija Muzeja i da će voda biti osigurana na za to označenim mjestima. Između ostalog i da u bilo kojim izvanrednim okolnostima Muzej zadržava pravo uskratiti ulazak ljubimcima, posebice ako su ljubimci vidno prljavi (mokri ili blatnjavi).¹⁴⁸ U programu su sudjelovala djeca osnovnih škola, a program otvorenja muzeja za kućne ljubimce je bio bogat sadržajima vezanim za kućne ljubimce: Veterinarska ambulanta Tip Tip i udruga Rocco predstavile su nekoliko pasa za udomljavanje; u Lapidariju je održana „Bajkaonica“ i radionica za djecu “Pronađi šapu”; u Galeriji je održano nekoliko radionica o kućnim ljubimcima, kao i radionica “Upoznaj muzejsku njušku” uz muzejskog terapijskog psa Bellu, a organizatori su pripremili obilazak muzeja s Bellom te nagradu za najljepši selfie dana s ljubimcem u muzeju. Bella je naime prvi muzejski pas obučen za provedbu art terapije u Hrvatskoj, jer sudjeluje u svim edukativno-pedagoškim aktivnostima u sklopu Gradskog muzeja, čime je otvorila nove mogućnosti djelovanja muzejske pedagogije. Kroz razne muzejske radionice s različito postavljenim ciljevima za djecu s invaliditetom i poteškoćama u razvoju, u kojima djeca kroz kreativne likovne procese zapravo sudjeluju u grupnoj i individualnoj terapiji, Bella pomaže u izvršavanju zadataka i da se djeca lakše opuste.¹⁴⁹ Zamjenik gradonačelnika Josip Romić smatra kako će ovom promjenom i dobrodošlicom kućnim ljubimcima muzej sada biti ugodnije okruženje za posjetitelje, te se nada da će na ovaj način potaknuti akciju udomljavanja ljubimaca u obitelji, povećati empatiju prema životinjama i smanjiti njihov broj na gradskim ulicama.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Korljan, 2021, <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/aktualno/ovo-je-prvi-hrvatski-muzej-koji-je-postao-potpuno-pet-friendly-psi-su-svakoga-dana-dobro-dosli-15075110> (13.02.2023)

¹⁴⁹ Papac, 2021, <https://novosti.hr/vinkovacka-bella-prvi-muzejski-terapijski-pas-u-hrvatskoj/> (21.02.2023)

¹⁵⁰ Portal Samo pozitivno, 2021, <https://glas-slavonije.hr/464411/4/Vinkovacki-muzej-druga-pet-friendly-destinacija-u-Hrvatskoj> (13.02.2023)

Slika 11. *Vinkovačka Bella – Prvi muzejski terapijski pas u Hrvatskoj (izvor: novosti.hr)*

Treći po redu muzej koji je nedavno otvorio svoja vrata kućnim ljubimcima je **Muzej grada Zagreba**. U nastojanju da svoja vrata otvori svim profilima posjetitelja Muzej grada Zagreba je simbolično na Svjetski dan zaštite životinja 4. listopada 2022 svoja vrata otvorio psima i drugim kućnim ljubimcima, te dobio oznaku „prilagođen psima“ (engl. dog friendly), u kojem posjetitelji u pratnji svojih pasa mogu prošetati stalnim postavom. Time se muzej pridružio zajednici sve brojnijih svjetskih muzeja koji dozvoljavaju ulazak životinjama.¹⁵¹ Ravnateljica muzeja Aleksandra Berberih Slana priznaje kako je ideja došla od strane radnika s obzirom da većina njih ima doma pse ili druge životinje, te su vrata zapravo otvorena u širem smislu i sada uz razrađen muzejski bonton zaposlenici na posao mogu dovoditi svoje pse. Također se pojavila potreba za time s obzirom na to da je velik broj turista i lokalnog stanovništva u gradu želio posjetiti muzej, no to im je bilo onemogućeno. Uz dozvoljen ulaz životinjama dodatna ideja je kroz razne radionice tematski povezane sa životinjama djeci približiti životinje i da ih kroz muzej zavole, s obzirom na to da je Muzej grada Zagreba i sam veliki ljubitelj životinja.¹⁵² Pravila vezana za dozvolu pasa u muzeju određuje ravnatelj i Upravno vijeće. Za izradu posebnog bontona za vlasnike pasa, kako bi održali sigurnost i higijenu, je muzeju sa svojim znanjem i iskustvom pomogao Hrvatski kinološki savez. Bonton se ne razlikuje od već objavljenih bontona Etnografskog muzeja i Gradskog muzeja Vinkovci, pa je tako ulaz dozvoljen jedino poslušnim i dresiranim psima, moraju biti na

¹⁵¹ Muzej grada Zagreba, službena stranica, https://www.mgz.hr/hr/ostalo/psi-su-dobrodošli-u-muzeju-grada-zagreba_3469.html (13.02.2023)

¹⁵² HRT, 2022, https://www.presscut.hr/videoclip/MP4/2022/2022-10/2022-10-08/VideoClip_C698013F-5BDE-47EF-9D83-1242D88FAB38_4925129.mp4 (13.02.2023)

povodcu, prije posjeta je poželjno nahraniti psa, dobro ga prošetati i s njime obaviti nuždu prije samog ulaska, te se moraju pridržavati svih ostalih već ranije spomenutih pravila. S time da zaposlenici muzeja ohrabruju posjetitelje kako nema straha ako se i dogodi situacija da pas obavi nuždu unutar prostora muzeja, jer razumiju da se takve situacije mogu dogoditi, bitno je samo odmah obavijestiti osoblje kako bi se pravovremeno reagiralo. Također napominju kako Muzej zadržava pravo zabraniti ulaz opasnim psima, odnosno životinjama koje pokazuju napadački stav prema ljudima, kao i psima koje vlasnik ne može obuzdati i držati poslušnima, te u slučaju otvorenja izložbi i posjeta većih grupa posjetitelja. Službeni psi su uvijek dobrodošli, bez obzira na okolnosti.¹⁵³ Zaposlenici muzeja su uvjereni kako će se ovom promjenom otvoriti nove buduće suradnje i projekti, te kako će obitavanje kućnih ljubimaca u prostorijama muzeja doprinijeti pozitivnoj sveopćoj atmosferi u muzeju. Tajniku Hrvatskog kinološkog saveza je iznimno drago što je Hrvatska prepoznala potrebu za mjestima prilagođenim psima (engl. dog friendly), jer smatra kako Hrvatska iako želi biti otvorena prema turistima, još uvijek nije u potpunosti, te još uvijek nedostaje fleksibilnosti oko dopuštanja ulaska psima u različite institucije, pa i muzeje. Ipak, nada se kako će se i ostali muzeji diljem Hrvatske uključiti u projekt i otvoriti svoja vrata životinjama.¹⁵⁴

Slika 12. Muzej grada Zagreba otvorio vrata psima (izvor: index.hr)

¹⁵³ Muzej grada Zagreba, službena stranica, https://www.mgz.hr/hr/ostalo/psi-su-dobrodošli-u-muzeju-grada-zagreba_3469.html (13.02.2023)

¹⁵⁴ HRT, 2022, https://www.presscut.hr/videoclip/MP4/2022/2022-10/2022-10-08/VideoClip_C698013F-5BDE-47EF-9D83-1242D88FAB38_4925129.mp4 (13.02.2023)

5. Etička komponenta izlaganja živućih životinja u baštinskim ustanovama

Krajem 19. stoljeća je muzejski rad postao profesija, radi čega je bilo potrebno uvesti pravila i etički kodeks vezan za samu profesiju. Prema van Mensch-u se prva generacija kodeksa može promatrati kao izraz potrebe za sagledavanjem tehnike i profesionalnog ponašanja s fokusom prema unutra, više nego na van prema službi i zajednici. Mnoga načela tada utvrđena još uvijek se smatraju kamenom temeljcem profesionalizma, no s vremenom ta načela bivaju osporavana, zbog čega nastaju novi koncepti profesionalizma koji uključuju novije pristupe profesionalnoj etici i zahtijevaju redefiniranje ili proširenje dosadašnjih principa.¹⁵⁵ Muzejska etika proizlazi od prepoznavanja ključnih odgovornosti muzeja tj. temeljnih problema za koje je odgovoran muzejski stručnjak. ICOM-ov kodeks profesionalne etike organizirao je potencijalne problematične aspekte u osam poglavlja, koja započinje vodećim principom određenog profesionalnog ponašanja.¹⁵⁶ U ovom poglavlju će prvo biti navedene smjernice starije verzije kodeksa profesionalne etike iz 1986.g., a zatim će se usporediti s novijim izdanjem iz 2006. godine, s fokusom na točke vezane uz temu rada, prvenstveno za brigu o živućim životinjama.

ICOM-ov Kodeks profesionalne etike za muzeologe, jednoglasno prihvaćen 1986. godine, navodi kako nabavljeni predmeti moraju biti relevantni za vrstu i aktivnost muzeja, kao i popraćeni dokazom o važećem zakonskom pravu na posjed. Osim pod iznimnim okolnostima, muzej ne smije nabavljati materijal koji neće moći adekvatno katalogizirati, konzervirati, čuvati ili izlagati na prikladan način, te je za prihvaćanje određenih predmeta bitna temeljita procjena upravnog tijela samog muzeja, koje na posljetku donosi odluku o prihvaćanju ili odbijanju.¹⁵⁷ Jednom kada je predmet u vlasništvu muzeja, u sklopu profesionalne dužnosti je važno osigurati da svi predmeti bilo privremeno ili za stalno u vlasništvu budu valjano i u potpunosti opremljeni dokumentacijom, kako bi se olakšala identifikacija, određivanje porijekla i stanja u kojem je predmet nabavljen, ali i njegovi daljnji postupci. Svi predmeti pri tom moraju biti konzervirani po odgovarajućim uvjetima, zaštićeni i održavani.¹⁵⁸ Vezano za brigu i održavanje predmeta posebna točka je posvećena brizi o živućim životinjama, u kojoj nije detaljno naveden etički stav vezan za zdravlje i brigu o

¹⁵⁵ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 96

¹⁵⁶ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 96

¹⁵⁷ ICOM, 1992, str. 25

¹⁵⁸ ICOM, 1992, str. 29

živim bićima i što točno spada pod nacrt pravilne zaštite, ali smjernica navodi sljedeće upute: „Kada muzej i srodne ustanove drže radi izlaganja ili proučavanja žive populacije životinja, zdravlje i briga o svim bićima mora biti prvenstveni etički stav. Bitno je da muzej osigura veterinara s kojim se može savjetovati i koji će redovito pregledavati životinje i njihove uvjete života. Muzej mora dati nacrt pravila zaštite za osoblje i posjetioce, koja će odobriti stručnjak veterinar, a sve ih se osoblje mora u tančine pridržavati.“¹⁵⁹ **Godine 2006. ICOM-ov etički kodeks za muzeje** je nadograđen, te su smjernice proširene i uključuju dva poglavlja vezana za žive zbirke i njihovu dobrobit. Glavno načelo muzeja je da su odgovorni za materijalnu i nematerijalnu prirodnu i kulturnu baštinu, zbog čega se u kodeksu u proširenom kontekstu navodi kako su muzeji dužni nabaviti, čuvati i promicati svoje zbirke kako bi doprinijeli očuvanju prirodne, kulturne i znanstvene baštine. Prema mišljenju van Mensch-a, svaki članak u kodeksu o valjanim nazivima, podrijetlu predmeta, terenskom radu, kulturno osjetljivoj građi, živućim zbirkama i drugim područjima, pokazuje da su nabava i očuvanje zbirke podložne općoj odgovornosti baštine čovječanstva.¹⁶⁰ Na samom početku kodeksa se spominje zdravlje i sigurnost muzejskog osoblja i posjetitelja, te da upravno tijelo treba osigurati primjenu institucionalnih zdravstvenih, sigurnosnih i pristupnih standarda za muzejsko osoblje i posjetitelje. Za zbirku je izričito važan element preventivne konzervacije vezan za politiku muzeja i brige o zbirkama. U tom pogledu je osnovna odgovornost muzejskih stručnjaka koji vode brigu o zbirci „da stvore i održavaju zaštićeno okruženje za zbirke koje su im povjerene, bilo u spremištima, prilikom izlaganja ili u tranzitu.“¹⁶¹ Za razliku od kodeksa iz 1986. u novoj verziji su posebno istaknute dvije točke vezane za živuće zbirke i njihovu dobrobit. Prva se odnosi na njihovo nabavljanje i savjetuje da „kada zbirke sadrže žive botaničke ili zoološke primjerke, posebna pozornost se mora obratiti na prirodno i društveno okruženje iz kojeg potječu, kao i na lokalne, državne, regionalne ili međunarodne zakone ili sporazume o zaštiti prirode i prirodne baštine.“¹⁶² Što znači da je živućim životinjama u muzeju bitno osigurati uvjete koji odgovaraju njihovom prirodnom području pogodnom za život. Potrebno je napraviti što realniju dioramu s puno prostora, kako bi se s jedne strane predstavio prikaz životinja i biljaka u njihovom prirodnom staništu, a s druge strane kako bi se osjećale kao da su u prirodi, a ne u zatvorenom prostoru. Vezano za dobrobit živućih životinja i biljaka je detaljnije istaknuta točka u kodeksu po kojoj „muzej koji drži žive

¹⁵⁹ ICOM, 1992, str. 30

¹⁶⁰ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 105

¹⁶¹ ICOM, 2006, str. 7

¹⁶² ICOM, 2006, str. 4

životinje treba preuzeti punu odgovornost za njihovo zdravlje i dobrobit.“¹⁶³ Pravilnik odobren od veterinarskog stručnjaka o zaštiti svojeg osoblja, posjetitelja i životinja bi trebao donijeti i provoditi sam muzej, a bilo kakve genetske modifikacije bi trebale biti jasno prepoznatljive.¹⁶⁴ Upravno tijelo je odgovorno i trebalo bi ispuniti sve zakonske obaveze ili uvjete, a muzej se mora u potpunosti pridržavati međunarodnih, regionalnih, državnih i lokalnih zakona i sporazuma, po čemu se kod međunarodnog zakonodavstva posebno naglašava poznavanje Konvencije o biološkoj raznolikosti, donesene 1992 od strane UN-a.¹⁶⁵

U nastavku ovog diplomskog rada bit će navedene točke hrvatskog Zakon o zaštiti životinja koji je na snazi od 2019.godine, kao i Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja, te će se izdvojiti bitne točke vezane za temu.

Zakon o zaštiti životinja NN 102/17, 32/19 primjenjuje se na sve životinje kralježnjake i glavonošce iz razreda Cephalopoda koji se koriste u znanstvene svrhe. U osnovnim odredbama o zaštiti životinja navodi se da je zabranjeno „izlagati životinje nepovoljnim temperaturama i vremenskim uvjetima, protivno prihvaćenim zoohigijenskim standardima za pojedinu vrstu ili nedostatku kisika, čime se kod životinja uzrokuje bol, patnja, ozljede, strah ili smrt.“¹⁶⁶ Također, zabranjeno je zanemarivati životinje s obzirom na njihovo zdravlje, smještaj, hranu i njegu, kao i držati i koristiti ih u svrhu prikazivanja javnosti, osim u zoološkim vrtovima i u skladu s pravilima navedenih u točki vezanoj za zaštitu životinja koje se koriste za izložbe, predstave i u druge svrhe s ciljem predstavljanja životinja.¹⁶⁷ Članak 60. Zakona o zaštiti životinja posvećen je korištenju životinja s ciljem predstavljanja, koje se konkretno odnosi i na izložbe, te sadrži pet bitnih točaka. Prva točka napominje kako se odobrava korištenje životinja u izložbama tek nakon što nadležni veterinarski inspektor izda suglasnost i kada im se osigura skrb u skladu s etološkim i biološkim potrebama s obzirom na vrstu i kategoriju životinja. Treća stavka zabranjuje korištenje divljih životinja, koje potječu iz prirode, ako takvo korištenje zahtjeva premještanje iz njihov životnog prostora, no ako je životinja prvobitno bila u zoološkom vrtu, može se

¹⁶³ ICOM, 2006, str. 7

¹⁶⁴ ICOM, 2006, str. 7

¹⁶⁵ ICOM, 2006, str. 13

¹⁶⁶ NN, Zakon o zaštiti životinja, 2019, 107/17, 32/1; <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> (18.02.2023)

¹⁶⁷ NN, Zakon o zaštiti životinja, 2019, 107/17, 32/1; <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> (18.02.2023)

premješati radi korištenja u edukativne svrhe.¹⁶⁸ Ove stavka bi posebno trebale biti sagledane sa strane muzeja, s obzirom da se ponekad u svrhu obrazovanja koriste životinje koje su premještene iz njihovog životnog prostora, kao što je slučaj sa sjevernoameričkom naborušom (engl. opossum) u muzeju Los Angeles, koji nije prethodno bio u muzeju te nije konkretno navedeno njegovo podrijetlo. No, bitno je osigurati im zadovoljavajuće uvjete koji toj vrsti odgovaraju. U zadnjoj točki je opisan proces pribavljanja, točnije koje se zahtjeve mora ispunjavati kako bi se dopustilo izlaganje, a navodi se da je zahtjev bitno dostaviti veterinarskom inspektoratu, te on mora sadržavati sljedeće informacije: *“evidenciju svih životinja koje će se koristiti (vrstu, kategoriju i broj), podatak o dosadašnjem načinu držanja i korištenja životinja, svrsi korištenja, uvjetima držanja životinja tijekom korištenja i mjestu održavanja snimanja, izložbe, smotre, natjecanja, predstave ili drugog načina predstavljanja živućih životinja”*.¹⁶⁹ Uz pretpostavku da se navedeni pojam izložba odnosi samo na izložbe pasa, mačaka i ostalih kućnih životinja, zakon bi se mogao interpretirati i koristiti u svrhu muzejskih izložbi tj. predstavljanja živućih primjeraka u muzeju, u slučaju da se pojavi takav slučaj izložbe u Hrvatskoj.

U **Univerzalnoj deklaraciji o dobrobiti životinja**, nisu konkretno navedene informacije o uvjetima držanja živućih primjeraka životinja, već sveopću fizičku i mentalnu dobrobit, kao i njihovo prirodno okruženje, ali povezano s čovjekom tj. u zajedničkom djelovanju s čovjekom. U deklaraciji navode kako je potreba za brigom o životinjama gotovo sama po sebi očigledna, s obzirom u kojoj mjeri ljudi ovise o životinjama vezano za hranu, život, za kulturne i psihološke potrebe, kao i moralnu dužnost ljudi da zaštite životinje o kojima brinu. Posebno se ističe zdravlje životinja, koje je usko povezano sa zdravljem ljudi, s obzirom na činjenicu da životinje imaju terapijske učinke, ali i dobra njega o životinjama smanjuje rizik od trovanja hranom i bolesti koje prenose. Također je bitna stavka društvenog razvoja, jer se stavovi i ponašanje ljudi prema životinjama, u filozofskom smislu, preklapaju sa stavovima i ponašanjima ljudi jednih prema drugima, a ujedno su ti stavovi i ponašanja važan aspekt osobnog, društvenog i moralnog razvoja. Taj pogled na životinje priznaju

¹⁶⁸ NN, Zakon o zaštiti životinja, 2019, 107/17, 32/1; <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> (18.02.2023)

¹⁶⁹ NN, Zakon o zaštiti životinja, 2019, 107/17, 32/1; <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> (18.02.2023)

filozofi unazad par sto godina, te se u deklaraciji naglašava kako povećana pozornost ovoj temi može doprinijeti konkretnu korist i općenito optimizam za povećanje napretka.¹⁷⁰

Udruga za promoviranje prava i zaštitu životinja Prijatelji životinja nema konkretne stavove o držanju živućih životinja u muzejima. Vjerojatno, jer u Hrvatskoj osim nekolicine muzeja prilagođenih kućnim ljubimcima, nema slučajeva držanja živućih životinja u muzeju, te općenito držanja životinja radi prikazivanja, osim u zoološkim vrtovima, koji su posebna kategorija. Na svojim internet stranicama jedino ističu posebno bitne točke članka Zakona za zaštitu životinja, kao i dobrobit životinja. Njihov rad s ciljem poboljšanja zdravlja i dobrobiti životinja usmjeren je djelovanju prema poboljšanju uvjeta u kojima se životinje iskorištavaju za ljudski profit, te osuđuju bilo kakve aktivnosti korištenja životinja za profit. Smatraju da životinje takvim postupcima bivaju zarobljene, izložene socijalnoj deprivaciji, manipulaciji reprodukcije i preranoj smrti.¹⁷¹ Radi takvog stava bi se moglo pretpostaviti da bi Udruga za zaštitu životinja vrlo vjerojatno reagirale i imale stavove prema određenom načinu izlaganja živućih životinja u muzejima kada bi se pojavio takav slučaj u Hrvatskoj. S ciljem unapređenja zaštite životinja u Hrvatskoj je Udruga za promoviranje prava i zaštitu životinja Prijatelji životinja 2021. godine pokrenula inicijativu za izmjenu zakona. Predlažu da se zakonskim izmjenama propišu dodatna pravila: od uvođenja tzv. Pozitivne liste životinja koje se mogu držati za kućne ljubimce, preko zabrane držanje divljih životinja u privatnom zatočeništvu do potpune zabrane držanja životinja i nastupa životinja u cirkusima u svrhu prikazivanja, kao i uvođenje obavezne kastracije mačka i pasa.

S obzirom na kompleksnost držanja živućih životinja u muzejima i srodnim institucijama prema van Mensch-u, „etički problemi leže u osnovi samog koncepta profesionalizma.“¹⁷² Ako se muzej pridržava svih odredbi zakona i etičkog kodeksa muzeja, većih etičkih problema držanja određenih vrsta živućih životinja ne bi trebalo biti. Novom paradigmom sudjelovanja posjetitelja u izložbama muzej postaje više „participativan“¹⁷³ tj. interaktivan, te time otvara svoj narativ za sadržaj koji kreiraju i zajednički stvaraju posjetitelji i donositelji odluka.¹⁷⁴ Prema Peter van Menschu takvi novi razvoji zahtijevaju

¹⁷⁰ WSPA, Universal Declaration of animal welfare, 2007

¹⁷¹ Prijatelji životinja, <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=1516> (18.02.2023)

¹⁷² Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 95

¹⁷³ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 96

¹⁷⁴ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 99

prilagodbu tradicionalnih etičkih načela, budući da dovode u pitanje ravnotežu između profesionalne etike i institucionalne etike.¹⁷⁵ S obzirom na osjetljivo područje držanja životinja u svojevrsnom zatočeništvu, brige i skrbi o životinjama tj. pokušaja osiguravanja odgovarajućih uvjeta za njihov život i korištenje njihovih sposobnosti u svrhu i korist čovjeka mogu se pojaviti određena problematična etička pitanja. Ali pravilno razrađenim rješenjima živućim životinjama u muzejima i srodnim institucijama je obitavanje privremeno ili stalno dopušteno, dapače prema predstavljenim primjerima ovog diplomskog rada i dobrodošlo.

¹⁷⁵ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 95

6. Zaključak

Upravljanje baštinom s obzirom na digitalizaciju i razvoj moderne tehnologije, ali i promjenom potreba posjetitelja, osim posebnog znanja i vještina zahtjeva prilagođavanje novim situacijama i prihvaćanje novih trendova, te kreiranje izložaba na inovativne i kreativne načine kako bi se privukli posjetitelji. Muzej ujedno postaje i podsjetnik na bitne stvari, kao što je u ovom slučaju korištenje prirodnih resursa poštivajući živa bića koja su u tome ključni aspekt. Navedeni primjeri ovog diplomskog rada dokazuju kako se dopuštanjem živućih životinja u muzejima i srodnim baštinskim institucijama može ostvariti obostrana dobrobit. Uz pravilne etičke komponente pružanja dobrih uvjeta životinjama koje privremeno ili stalno obitavaju tj. na određeni način žive u muzejima, važna je i njihova sigurnost, pri čemu je također bitan i sam posjetitelj. Posjetitelj koji posjećuje izložbu postaje sve važniji ne samo u teorijskim razmatranjima, već i u samom procesu stvaranja i kreiranja sadržaja izložbi.¹⁷⁶ Pri čemu su bitne njegove želje i zahtjevi, kao i potrebe njegovog kućnog ljubimaca tj. živućih životinja s kojima je u kontaktu. Izvrstan primjer gdje su ispunjene potrebe posjetitelja postignut je i u Hrvatskoj gdje su tri muzeja otvorila svoja vrata kućnim ljubimcima, te omogućili posjetiteljima, ali i samim zaposlenicima, na obostrano zadovoljstvo, da dovedu svoje kućne ljubimce u muzeje. Peter van Mensch utvrđuje kako takvi novi muzeološki pokreti tj. takav smjer razvoja uvelike zahvaća tradicionalne i renomirane muzeje. Upravo je integriranje društva ključ takvih promjena. Smatra kako suvremena muzeologija zahtjeva inkluzivne muzeje, koji nisu samo pristupačni i angažirani, već i interaktivni tj. moguće je sudjelovanje građana u procesima odlučivanja.¹⁷⁷ Navedenim primjerima u radu potvrđuje se razvoj i promjena u poslanju muzeja. A navođenjem etičkih komponenti se može uočiti kako se muzeji i srodne institucije u kojima se privremeno ili stalno nalaze živuće životinje većinski pridržavaju zadanih smjernica. Od Prirodoslovnog muzeja (engl. Natural history museum) u Los Angelesu, gdje je osiguran muzejski veterinar do ambulante za mačke u Ermitažu i znanstvenika koji prate i povremeno se bave šišmišima u Coimbri i Mafri.

Muzeji prilagođeni kućnim ljubimcima i općenito institucije koje dopuštaju ulazak kućnim ljubimcima su od velike važnosti kako bi se olakšao život osobama s invaliditetom,

¹⁷⁶ Miles; Zavala, 1994, str. 173

¹⁷⁷ Van Mensch; Meijer-van Mensch, 2011, str. 49

poteškoćama u razvoju, kao i slabovidnim ili slijepim osobama. Pogotovo jer pokazuje solidarnost i razumijevanje, te se ujedno i osvještuje koliko je prisutnost živućih životinja bitna i od koristi ljudima. Odavno je već prepoznat terapijski učinak na ljudsko mentalno zdravlje i raspoloženje, zbog čega su živuće životinje više nego dobrodošle primjerice u Muzeju Ermitaž u Rusiji. Isto tako u navedenim primjerima gdje god je dopušteno obitavanje živućim životinjama smatraju kako se atmosfera unutar muzeja znatno poboljšava, ponajprije, jer i sami zaposlenici vjeruju da je tako. Inovativnim načinom kao što je primjer Prirodoslovnog muzeja (engl. Natural History Museum) u Los Angelesu, koji je u svom stalnom i privremenom postavu uključio živuće životinje u svrhu edukacije, stvorili su zanimljiv aspekt izlaganja izložbi koje na svojevrsan način slave ljepotu prirode i kojom se stvaraju bolje veze između znanosti, ljudi i živućih životinja. Bitan element i poslanje muzeja uključuje zaštitu muzejske građe. Jest da je dopuštanje živućih životinja da obitavaju prostorima muzeja dodatan rizik sam po sebi, te uz to donosi razne regulacije po pitanju sigurnosti predmeta, mogućih oštećenja i slično, ipak kroz razne primjere se može uočiti kako muzejsko osoblje pronalazi načine kako riješiti problem da pritom građa ostane sačuvana, a životinje i dalje mogu obitavati unutar zgrade muzeja. Ondje gdje ima volje, mogući problemi se rješavaju kako bi životinje i ljudi u miru koegzistirali i kako bi se postigao suživot i obostrana korist.

7. Literatura

- Alexander, Edward Porter (1978): *Museums in Motion: An introduction to the History and Functions of Museums*. Nashville: American Association for State and Local History
- Asma, Stephen T. (2001): *Stuffed Animals and Pickled Heads: The Culture of Natural History Museums*. New York: Oxford University Press
- Bauer, Antun (1971): *Muzeji kao naučne i kulturno-prosvjetne ustanove*. Muzeologija, No.11. Zagreb, str. 78-82. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/101187> (01.02.2023)
- BBC (2011): *Museums waging war on exhibit-eating bugs*. Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/science-environment-14630783> (10.02.2023)
- Black, Graham (2012): *Transforming museums in the twenty-first century*. New York: Routledge
- Bontje, Katie (2018): *Why experts at Penn are training dogs to sniff out stolen ancient artifacts*. The Daily Pennsylvanian. Dostupno na: <https://www.thedp.com/article/2018/01/dogs-find-artifacts-penn-museum-vet-cute-crime-guide-upenn-ivy-university> (10.02.2023)
- Brezinščak, Renata (2015): *Animacijski muzeji sadržaji – okvir prepoznatljivosti muzeja*. Informatica museologica, No.45-46. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/176883> (31.01.2023)
- Brown, Lilian (2019): *Riley the museum dog gets his own book*. Boston Globe. Dostupno na: <https://www.bostonglobe.com/arts/books/2019/04/03/riley-museum-dog-gets-his-own-book/gsvSI1OvAQyeBlsttDLShL/story.html> (09.02.2023)
- Cambridge University Press (2023): *Pet-friendly*. Cambridge dictionary. Dostupno na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pet-friendly> (13.02.2023)
- Case, Julie H. (2018): *These Portuguese Libraries Are Infested With Bats – and they like it that way*. Smithsonian Magazine. Dostupno na: <https://www.smithsonianmag.com/travel/these-portuguese-libraries-are-infested-batsand-they-it-way-180969276/> (11.02.2023)
- Centro de Portugal (2023): *Die Joaninische Bibliothek*. Dostupno na: <https://www.centerofportugal.com/de/poi/die-johaninische-bibliothek> (12.02.2023)

- Cruttenden, Riley (2018): *Riley the Museum dog*. Emerging Conservation Professionals Network. Dostupno na: <https://resources.culturalheritage.org/conservators-converse/2018/04/30/ecpn-profile-on-riley-the-museum-dog-at-the-museum-of-fine-arts-boston/> (09.02.2023)
- Daley, Jason (2018): *Meet Riley, the puppy training to sniff out bugs in Boston's Museum of Fine Arts*. Smithsonian Magazine. Dostupno na: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/boston-museum-training-puppy-sniff-out-art-chewing-insects-180967804/> (09.02.2023)
- Dunnell, Tony (2018): *Mafra Palace Library*. Atlas Obscura. Dostupno na: <https://www.atlasobscura.com/places/mafra-palace-library-bats> (10.02.2023)
- Etnogfarski muzej Zagreb (2023): *Pet-friendly muzej*. Dostupno na: <https://emz.hr/pet-friendly-muzej/> (13.02.2023)
- Falk, John H.; Dierking, Lynn D.; Boyd, Willard (1992): *The museum experience*. Washington D.C.: Whalesback Books
- Gob, Andre; Drouguet, Noemie (2007): *Muzeologija: povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus
- Harvey, Ian (2018): *Two Antique Portuguese Libraries Use Live Bats as Insect Repellent*. Dostupno na: <https://www.thevintagenews.com/2018/08/09/bats-portugal/> (12.02.2023)
- Hilaire, Ricardo A. St. (2017): *Can canines sniff out smuggled artifacts?* Dostupno na: <https://www.vet.upenn.edu/about/press-room/press-releases/article/can-canines-sniff-out-smuggled-artifacts> (10.02.2023)
- Hooper-Greenhill, Eilean (1994): *Museums and their visitors*. London, New York: Routledge
- HRT 2 (2022): *Kućni ljubimci*. Video članak o dozvoli ulaska pasa u Muzej grada Zagreba. Dostupno na: https://www.presscut.hr/videoclip/MP4/2022/2022-10/2022-10-08/VideoClip_C698013F-5BDE-47EF-9D83-1242D88FAB38_4925129.mp4 (13.02.2023)
- International Council Of Museums, ICOM (2006): *Etički kodeks za muzeje*. Sarajevo, Zagreb. Dostupno na: <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2011/11/Eticki-kodeks-za-muzeje.pdf> (16.02.2023)
- International Council Of Museums, ICOM (1992): *Statut i kodeks profesionalne etike*. Zagreb: Nacionalni komitet ICOM-a

- Ikin, Timothy (2011): *A Conservation Ethic and the Collecting of Animals by Institutions of Natural Heritage in the Twenty-First Century: Case Study of the Australian Museum*. Sydney: Department of Museum Studies, Faculty of Arts, University of Sydney. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4552205/#sec-9title> (15.02.2023)
- Integrated Pest Management for Cultural Heritage (2017): Dostupno na: <https://museumpests.net/solutions/solutions-for-vertebrate-pests/> (06.02.2023)
- Jarus, Owen (2018): *A nose for loot? Dogs training to sniff out stolen artifacts*. Dostupno na: <https://www.livescience.com/61373-dogs-sniff-out-stolen-artifacts.html> (22.02.2023)
- Kokaj, Mario (2021): *Vinkovački muzej druga pet- friendly destinacija u Hrvatskoj*. Glas Slavonije. Dostupno na: <https://glas-slavonije.hr/464411/4/Vinkovacki-muzej-druga-pet-friendly-destinacija-u-Hrvatskoj> (13.02.2023)
- Korljan, Zrinka (2021): *Ovo je prvi hrvatski muzej koji je postao potpuno pet-friendly. Psi su svakog dana dobrodošli*. Jutarnji list. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vaumijau/aktualno/ovo-je-prvi-hrvatski-muzej-koji-je-postao-potpuno-pet-friendly-psi-su-svakoga-dana-dobro-dosli-15075110> (13.02.2023)
- Levonian Cole, Teresa (2013): *St. Petersburg: The cats of the Hermitage*. Dostupno na: <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/russia/st-petersburg/articles/St-Petersburg-the-cats-of-the-Hermitage/> (06.02.2023)
- Liukko, Anna; Liukko Jyrki (2006): *Hermitage Cats*. Dostupno na: <https://web.archive.org/web/20140115015405/https://russianlife.com/blog/hermitage-cats/> (06.02.2023)
- Maroević, Ivo (2002): *Muzealnost prirodnina: identifikacija i komunikacija*. Muzeologija, No.39. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za Informacijske znanosti, Katedra za muzeologiju. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/86497> (14.02.2023)
- Maroević, Ivo (1993): *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Filozofski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti
- McGrane, Sally (2012): *Russia's Museum Cats*. Dostupno na: <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/russias-museum-cats> (02.02.2023)
- Mensch, Peter van; Meijer-van Mensch, Léontine (2011): *New Trends in Museology*. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje

- MFA Boston: *Meet Riley the Museum dog*. Dostupno na: <https://www.mfa.org/about/riley-the-museum-dog> (09.02.2023)
- Miles, Roger; Zavala, Lauro (1994): *Towards the museum of the future: new European perspectives*. London, New York: Routledge
- Museum of London (2013): *Common Museum Pests*. Dostupno na: <https://www.museumoflondon.org.uk/Resources/e-learning/introduction-to-museum-pests/s02p01.html> (06.02.2023)
- Museum of Science Boston (2023): *Live animal care center*. Dostupno na: <https://www.mos.org/live-presentations/live-animal> (22.02.2023)
- Muzej Grada Zagreba: *Psi su dobrodošli u Muzej Grada Zagreba*. Službena stranica. Dostupno na: <https://www.mgz.hr/hr/ostalo/psi-su-dobrodosli-u-muzeju-grada-zagreba,3469.html> (13.02.2023)
- Narodne novine (2019): *Zakon o zaštiti životinja*. Zagreb: Narodne novine d.d. 102/17, 32/19. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/257/Zakon-o-za%C5%A1titi-%C5%BEivotinja> (18.02.2023)
- Papac, Tihana (2021): *Vinkovačka Bella – prvi muzejski terapijski pas u Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://novosti.hr/vinkovacka-bella-prvi-muzejski-terapijski-pas-u-hrvatskoj/> (21.02.2023)
- Paris, Scott G. (2006): *How can museums attract visitors in the Twenty-first century?* U: Genoways, Hugh H. [edit] *Museum philosophy for the twenty-first century*. Lanham: Altamira Press, Rowman & Littlefield Pub. Inc.
- Patowary, Kaushik (2022): *The bat libraries of Portugal*. Dostupno na: <https://www.amusingplanet.com/2022/04/the-bat-libraries-of-portugal.html> (13.02.2023)
- Pigliucci, Cai (2021): *The real life 'Aristocats' of St. Petersburg's Hermitage Museum*. Dostupno na: <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (06.02.2023)
- Portal Samo pozitivno (2021): *Gradski Muzej Vinkovci postao drugi pet friendly muzej u Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://www.samopozitivno.com/gradski-muzej-vinkovci-postao-drugi-pet-friendly-muzej-u-hrvatskoj/> (13.02.2023)
- Udruga Prijatelji životinja: *Prava životinja*. Zagreb. Dostupno na: <https://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=1516> (18.02.2023)

- Proutt, Abby (2021): *Podcast: Mafra Palace Library Bats*. Atlas Obscura. Dostupno na: <https://www.atlasobscura.com/articles/podcast-mafra-palace-library-bats> (11.02.2023)
- Rader, Karen A. (2019): *From Watchful Grasshoppers to Rat Basketball: Pedagogical Lessons from the History of Live Animal Displays in Science Museums*. Journal of Museum Education, Vol. 22, Issue 4; str. 1-11
- Reaka-Kudla, Marjorie L.; Wilson, Don E.; Wilson, Edward O. (1997): *Resources for Biodiversity in Living Collections and the Challenges of Assessing Microbial Diversity*. U: *Biodiversity II: Understanding and Protecting Our Biological Resources*. Washington, DC: Joseph Henry Press; str. 467-474
- Roberts, Patrick (2003): *The Cats of the Hermitage*. Dostupno na: <https://www.purr-n-fur.org.uk/featuring/mus02.html> (02.02.2023)
- Santos, Nina (2018): *Here's Why Bats are the Best Employees in these Baroque Portuguese Libraries*. Dostupno na: <https://theculturetrip.com/europe/portugal/articles/heres-why-bats-are-the-best-employees-in-these-baroque-portuguese-libraries/> (12.02.2023)
- Siegel, Jeremy (2022): *Meet Riley the MFA dog, who sniffs out pests to keep art safe*. GBH News. Dostupno na: <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (09.02.2023)
- Speer Lejeune, Christine (2018): *Dogs May Soon Be on the Front Lines in the Fight Against Artifact Smuggling*. Smithsonian. Dostupno na: <https://www.smithsonianmag.com/history/dogs-front-lines-artifact-smuggling-180968398/> (10.02.2023)
- Suarez, Andrew W.; Tsutsui, Neil D. (2004): *The Value of Museum Collections for Research and Society*. BioScience, Vol. 54, Issue 1; str. 66-74
- Trako Poljak, Tijana (2018): *Prava živog svijeta i etičnost čovjekova djelovanja prema prirodnom svijetu*. Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja, Vol. 56, No.3. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Unger Baillie, Katherine (2017): *Enlisting dogs to sniff out stolen antiquities*. Dostupno na: <https://penntoday.upenn.edu/features/enlisting-dogs-to-sniff-out-stolen-antiquities> (10.02.2023)

- University of Coimbra (2023): *Baroque Library*. Dostupno na: <https://visit.uc.pt/en/space-list/joanina> (12.02.2023)
- Victor, Daniel (2018): *Boston Museum tries new system for protecting artwork: A dog's nose*. The New York Times. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2018/01/11/arts/dog-training-museum.html> (09.02.2023)
- Viljetić, Gordana (2017): *Izbor iz istraživanja uz izložbu O životinjama i ljudima: Pas, žena, mačka, muškarac – u potrazi za izgubljenom poviješću*. Etnološka istraživanja, No.22. Zagreb: Etnografski muzej, str. 37-60. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/197959> (02.02.2023)
- Vinterhalter, Jadranka (1993): *Osnove zaštite i izlaganja muzejskih zbirki*. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar
- Visit Portugal (2013): *Palácio Nacional e Convento de Mafra*. Dostupno na: <https://www.visitportugal.com/de/node/138329> (10.02.2023)
- Wheatcroft, Andrew (1991): *Museums without barriers: a new deal for disabled people*. London, New York: Routledge
- World Society for the Protection of Animals, WSPA (2007): *Universal Declaration of Animal Welfare*. London. Dostupno na: https://www.worldanimalprotection.ca/sites/default/files/media/ca_-_en_files/case_for_a_udaw_tcm22-8305.pdf (18.02.2023)
- Zagreb.info (2020): *I životinje imaju prava: Ako im zabranite ulaz, mogli biste dobiti i do 20.000 kuna*. Dostupno na: [https://www.zagreb.info/kucni-ljubimci/i-zivotinje-
imaju-prava-ako-im-zabranite-ulaz-mogli-biste-dobiti-i-do-20-000-kuna/251637/](https://www.zagreb.info/kucni-ljubimci/i-zivotinje-imaju-prava-ako-im-zabranite-ulaz-mogli-biste-dobiti-i-do-20-000-kuna/251637/) (13.02.2023)

Popis slika

Slika 1. Modoono, Matthew (2014). Museum of Science. A live animal presentation – porcupine. Flickr. <https://www.flickr.com/photos/25729481@N03/20072400840> (22.02.2023)

Slika 2. Museum of Science and Industry, Chicago (2021). Baby Chicks inside the Genetics exhibit of the Museum of Science and Industry in Chicago. Facebook. <https://www.facebook.com/msichicago/photos/a.387050757881/10158248400442882/?type=3> (22.03.2023)

Slika 3. Science Museum of Virginia (2018). Rat basketball. Facebook. <https://www.facebook.com/51749670897/posts/rat-basketball-happens-at-11-am-and-2-pm-today-stop-by-to-see-these-furry-player/10157616858800898/> (22.02.2023)

Slika 4. Maltseva, Olga (2021). A black cat sits in front of the Hermitage Museum. Getty Images. <https://edition.cnn.com/travel/article/hermitage-museum-st-petersburg-cats-soviet-history-qwow-spc/index.html> (22.02.2023)

Slika 5. Marshall, Karen (2022). Riley sniffs out moths in a training session. GBH News. <https://www.wgbh.org/news/arts/2022/09/29/meet-riley-the-mfa-dog-who-sniffs-out-pests-to-keep-art-safe> (22.02.2023)

Slika 6. Donges, John (2018). Roxie, a detection dog in training. The Daily Pennsylvanian. <https://www.thedp.com/article/2018/01/dogs-find-artifacts-penn-museum-vet-cute-crime-guide-upenn-ivy-university> (23.02.2023)

Slika 7. All About Portugal. Biblioteca do Palácio Nacional de Mafra. <https://www.allaboutportugal.pt/en/mafra/cultural-centers/biblioteca-do-palacio-nacional-de-mafra> (23.02.2023)

Slika 8. Case, Julie H. (2018). Taxidermied remains of three former winged residents. Smithsonian Magazine. <https://www.smithsonianmag.com/travel/these-portuguese-libraries-are-infested-batsand-they-it-way-180969276/> (23.02.2023)

Slika 9. Universidade de Coimbra (2019). Joanina Library. Itinari.

<https://www.itinari.com/joanina-library-a-jewel-of-coimbra-h23w> (23.02.2023)

Slika 10. Puklavec, Davor (2015). Posjetitelji Etnografskog muzeja. Pixell.

<https://www.24sata.hr/ljubimci/zagrebacki-etnografski-muzej-nova-pet-friendly-destinacija-440436/galerija-383338?page=2> (23.02.2023)

Slika 11. Papac, Tihana (2021): Vinkovačka Bella - prvi muzejski terapijski pas u Hrvatskoj.

Novosti.hr. <https://novosti.hr/vinkovacka-bella-prvi-muzejski-terapijski-pas-u-hrvatskoj/>
(23.02.2023)

Slika 12. Lukunic, Marko (2022): Muzej grada Zagreba otvorio vrata psima. Pixell.

<https://www.index.hr/ljubimci/clanak/ovako-danas-izgleda-muzej-grada-zagreba-nakon-sto-je-otvorio-vrata-psima/2400367.aspx> (23.02.2023)

Prilozi

Prilog 1 – Transkribirani intervju na engleskom jeziku

Date and time: 22.10.2021, 11:00

Location: General Library, University of Coimbra, Portugal

Interviewer: Vanessa Požežanac

Interviewee: António Eugénio *Maia do Amaral*, Deputy Director at the General Library of the University of Coimbra

Vanessa: So, let's start. My first question is about the first appearance of the bats. Do you know when they first appeared in the Joanina Library?

A.E. Maia do Amaral: We don't know exactly when the bats appeared. The colony of bats appeared in the Joanina Library, but we know that at least at the end of the 18th century, they were already there. How do we know that? We cannot interview the bats. When did you come to the library first? But we know, because if you visit today Joanina Library, you'll see there's some covers for the tables, big leather sheets, that everyday at the end of the day are opened, over the tables to prevent the dirt, the one with the bats too. That feces has little acid and is corrosive. So, to protect the tables, there is those sheets of leather and we have the first or at least the oldest type of these kind of materials from the end of the 18th century. I don't know exactly what the date is, but there is no other reason why they used that kind of material for the library, if the bats weren't there already.

So we know from that kind of documents that the colonies are there for a long time. They're quite stable. Not big because there is not enough food inside the library. They feed on the small insects. And they have to feed also in the outside because it's not enough insects for it to support the colonies inside the library.

Vanessa: Do they live just in the library or do they have some cracks or something where they can also go outside?

A.E. Maia do Amaral: They have. When we made the restoration, the last time we made the restoration of the door, the big wooden door of the library. We left the same openings. It's if

you look from the inside, you'll see it's not very well. It's, I don't know the English for that, but the door doesn't really fit.

A.E. Maia do Amaral: But that was on purpose because they know that kind of way. They know where the exits are in the old door, so we kept the same gaps in the same places for them to be able to come out and feed outside and to go back inside to the living quarters of the bats and to the shelves.

Vanessa: Do you maybe know the name of the colony? Do they have a specific name?

A.E. Maia do Amaral: We think that the colonies are not very well known. We tried with some experts that collect the sounds of the bats during night. Trying to know how many different individuals there was in the colonies, but it was not conclusive. So we know they are in small colonies, we don't know how many bats are living there for the moment, but we know there is two kinds of bats. One is called the pipistrelle bats and the other long-eared bats.

Vanessa: Okay, thank you. Then another question about the bats. I know the purpose is to eat the pests, but is that then successful or do you still have problem?

A.E. Maia do Amaral: Of course, the story of the bat colony inside the library, eating insects is a good story. People like that kind of stuff a lot. And even I always call people's attention on this. We were visited by Umberto Eco some years ago and he wrote about Joanina Library in one of his books. And what he recalled mostly from the library. It's an important library. It's a beautiful library. He remembered the bats.

That gives you a clue that maybe that is a trademark. Important trademark for Joanina. Exactly from the point of view of preservation. Bats are not the key for the preservation of the books. Even we can consider that the existence of bats itself is a danger in terms of even the preservation and conservation of the heritage there. For example, the pee of the bats that goes down the woods, it damages the woodwork and the paintings and all that

But because they are such a good story, we keep the story alive, of course. We cannot preserve the old library, counting on the bats, we have a policy for many years. We have two people there that just clean. Cleaning is essential for preservation purposes, to prevent the problems later. And we've installed some years ago a second chamber, because we have one

in this library (meaning the main building from the general library) and we have another in Joanina. They allow us for over 1000 books to be put there during 21 days without any oxygen and it kills everything that depends on oxygen, even fungus and moths. So, of course, we have other means to preserve the books from pests and the insects. But we keep the bats. It's a good story.

Vanessa: Okay, interesting. So, the leather sheet you mentioned. You put them also because of the bats and because of the dropping faeces and pee?

A.E. Maia do Amaral: Yes. We still do that. Every afternoon we cover the tables and in the morning, they remove the coverings. It's still a tradition, as it was two centuries ago, at least.

Vanessa: So, the bats arrived at some point there, but they were not brought from people from somewhere, are there any indications of that in some old writings or so?

A.E. Maia do Amaral: They arrived at some point, we don't know how or when. And what is interesting is that people could have tried to get rid of the bats and they didn't for some reason, they realized that maybe it's useful. Maybe we can keep them, maybe we can live with them.

People use, of course, for a long time these kind of very natural ways of dealing with problems. For example, for many years, if you go now to Joanina and you come inside the building now, you enter by the lower part and you go by stairs up to the noble floor. You can see that at least one of the doors keeps an opening for a cat. There used to be a cat there, too. And there was even a budget for feeding the cat, for a long time. Her purpose was to get rid of the mice, if any mice got inside the building.

Vanessa: And now? Why aren't there any cats to get rid of the mice?

A.E. Maia do Amaral: There are mice traps now outside, so they are not needed anymore. But maybe we'll get a beautiful cat, that can interact with people. It would allow us to say another story, but it's really a different thing. It could be interesting, I don't know. *laughs*

Vanessa: Okay, let's continue to another question. I was thinking about animal rights. Did you have any problems with some not organizations, but maybe the animal rights activists?

A.E. Maia do Amaral: No. Why should we? We don't kill the bats. We think and we try to be aware that the bats are there and that we have preserved the conditions. Which are good for them. And we leave the gaps and all. We have a good attitude towards bats, so why should they?

Maybe, it would be more likely that people are afraid of the bats, because of COVID 19, but we didn't have that kind of reactions yet. But I don't know, maybe the people will be afraid of the bats, instead of interested in them, because it's not healthy to be inside with the bats around, even if they don't come out during the day. I don't know.

Vanessa: My next question was about that. Do people see them now as a treat, because of how the pandemic started? Although you did say previously there are no reactions about that yet.

A.E. Maia do Amaral: No, not yet.

Vanessa: Okay, let's continue. You did mention that before, that you have people people coming to the library who are specialized for knowing the bats species to see how many species there are. But do they know are they staying in the library during the whole year, just for some periods through the year or every night? How is it with them, do they maybe know?

A.E. Maia do Amaral: No. Bats aren't active all year. In the winter period they are in hibernation. So they sleep, they are in these sleepy mood, they don't come out and they don't feed during some time, but after that period they are active. They have a big activity period, they reproduce and in that period they are more active than in others, because they have kids, they have little bats.

I can remember that once we had a television crew from Brazil, that came to be inside the library during the night. They spend the whole night there. It was difficult to get the proper authorizations for that and so they had special cameras to film the bats, but they were very unlucky. The bats didn't come out that night. That's why we don't have infrared images of the bats inside the Joanina.

But for example, some other times, since there is a piano inside the library. It is not that common now, because we don't want large crowds inside, but we used to have small concerts, small groups and some music performances and because they were usually at night, late in the

afternoon or early night, so sometimes, especially when violins were involved, they would come out. Maybe there was a connection in the sounds of violins that attracted them. Sometimes during the concert, a bat or two came out and it was terrible for the musicians, because everybody was looking at the bats instead of listening to the music. Oh, it completely damaged the show, the concert, the music. *laughs* I've seen that once or twice. It's very interesting.

Vanessa: Okay, thank you. So far, that is it from the questions i've prepared, maybe if you have something more to add and say, you are welcomed to.

A.E. Maia do Amaral: Well, what I think is important to say that the relationship between people and animals there is quite good. We even make fun of the bats and call them honorary librarians, because they help us with dealing with the insects and pests. So that is something that I think is interesting, because it's a policy that has not anything to do with our present concerns about nature and the environment and the ecology. It is a long story that has a long background of a good relationship, a respectful relationship between bats and people. *And even the relationship with the cat in the past.*

A.E. Maia do Amaral: I'm sometimes asked, what is your biggest treasure? Oh, that is a very difficult question. Everything is important. And we have so many important either, documents or series of documents, a large collection of documents. But the most precious books are in the general building, not in Joanina, but I like to say that in Joanina is the most beautiful deposit of the books we have. Usually Joanina is looked at as a touristic product, something to be shown, but for us it's a deposit of books. So, we look for the environment in Joanina, to keep the better conditions and fighting the over tourism in Joanina as far as we can, it's not easy sometimes. And the oldest book we have is a manuscript Bible, a Romanesque Bible from the 12th century, but the most valuable book we have is the hebrew Bible from the 15th century.

Vanessa: *Are they available for public?*

A.E. Maia do Amaral: Of course they are available, but they are, cataloged in our system. They are available for other people to use them to read. But the reading is mainly in this, other building, so you have to order the book one day in advance. Usually people do that by email and every morning someone picks up the books for Joanina and brings them back at the

end of the day. There are around 600 books used every year, they are rare.

Vanessa: So what would you say about the difference in preservation in this building and in Joanina? I guess the temperature and humidity must be different than in Joanina, because of the bats. Is it different to preserve the books here, in terms of temperature or some other conditions?

A.E. Maia do Amaral: We manage to keep the conditions in Joanina, in terms of temperature, they are okay. In terms of humidity, maybe we have to do something about that. We have a permanent monitoring of the conditions that cover temperature, humidity, light. The levels of light and the very small dust particles and that began to be a problem with tourists. It's something that people carry in their feet inside the library. We saw an very dramatic increase in the number of small particles that affect people that are there all the time. They had to inhale the small particles. It's bad for your health. So we had to, for example, making people go by the lower part of the building first and then make people climb stairs until the nobel floor. it was a natural way for people getting rid of the most of the particles. Because before people used to come in by the front door directly into the nobel floor, and that's where the problems were rising. Now it's more or less controlled. The greatest problem now is the humidity, but we will do renovation work with the ceilings and the rooftop very soon. So I think things are going to improve a little.

Vanessa: But given the bats being there and you can't close the gaps for them to go out. Is it a bit of a problem to manage the humidity then?

A.E. Maia do Amaral: No, because the greatest problem is the use of the building. The way we allow people to go in and out. It's the tourism's. That is the problem, because the building itself is very stable in terms of the environment. It is very well built. The walls are over two meters thick. So even if nobody goes there, it's very stable from day to night, from the different times of the year. It keeps the conditions very well. The problem is, when you allow a lot of people inside, then the light gets inside the building too. Also, for example, in summer, you have people breathing inside, their skin is very hot and then they go inside. You have humidity from all over that and that's the things we have to deal with, because if nobody was there, it would be fine for the books. Beautiful. *laughs* It's my heaven. I cannot even imagine. And life is like that, it's managing things as they come.

Vanessa: *Yes, that is true. I agree.* Good. So, that would be it, I don't have any more questions. It was an interesting talk. Muito obrigada. Thank you very much for your time and willingness to do this interview with me.

A.E. Maia do Amaral: Okay. You're very welcome. No problem. If you have anything else, some more questions, I can give you my email. If you have any doubts you can contact me.

Živuće životinje u muzejima

Sažetak

Jest da se u određenim muzejima poput Prirodoslovnih muzeja širom svijeta već stoljećima može vidjeti bioraznolikost i raskoš prepariranih životinja. Neki muzeji su se odlučili otići u novom smjeru, te su svoja vrata i prostore otvorili živućim životinjama koje će posjetiteljima priuštiti dodatno iskustvo u razgledavanju izložaba ili će muzejskom osoblju biti od pomoći. Uz izlaganje živućih životinja u svojim privremenim ili stalnim postavima muzeja, neki od muzeja i srodnih institucija su se pak odlučili iskoristiti sposobnosti životinja u očuvanju muzejskih izložaka, te su njihovi posebni „zaposlenici“ tako postali dio muzejskog osoblja i služe kao dodatan oblik očuvanja i konzervacije predmeta. Sve navedeno kao i potkrijepljeno primjerima pobliže je analizirano u ovom radu.

Ovaj diplomski rad napisan je s ciljem povećavanja svijesti o životinjama koji su dio našeg ekosustava, te njihovoj dobrobiti za ljude u raznim aspektima. Posebna pažnja je posvećena živućim životinjama koje u muzeju stalno obitavaju, kao i povremenim posjetima kućnih ljubimaca, kojima je donedavno pristup bio u potpunosti zabranjen. Potrebe posjetitelja se s vremenom mijenjaju, a muzej je taj koji treba oslušivati njihove potrebe, te u skladu s time prigriliti nove pristupe. Ponajviše radi ljudi čija se svijest lagano mijenja, te sve više teže povezivanju s prirodom, ali i digitalizacije i moderne tehnologije zbog kojih posjet muzeju ponekad nije niti potreban.

Ključne riječi: zaštita muzejske građe, privremene izložbe živih životinja, pet friendly, prilagođen kućnim ljubimcima, Muzej Ermitaž, Knjižnica Joanina, knjižnica u Mafri, Muzej grada Zagreba, Etnografski muzej, Gradski muzej Vinkovci, Prirodoslovni muzeji, živuće životinje u muzejima, životinje u baštinskim institucijama, bioraznolikost, ekologija

Living animals in museums

Summary

Given that in certain museums, such as Natural history museums around the world, biodiversity and stuffed animals can be seen for centuries, some museums decided to go in a new and different direction and have opened their doors and spaces to living animals. Temporary or permanently residing in the museum, they offer visitors a different experience in viewing exhibitions or are helpful to the museum staff. In addition to displaying live animals in their temporary or permanent museum settings, some museums and related institutions have decided to use the abilities of animals in the preservation of museum exhibits. In contrast their special "employees" have become part of the museum staff, thus they serve as an additional form of preservation and conservation of museum objects. Everything mentioned, as well as supported by examples, is analyzed in more detail in this paper.

This graduation thesis was written to increase awareness of animals that are part of our ecosystem and their welfare for people in various aspects. Special attention is given to living animals that live in the museum daily or are temporarily shown as part of an exhibition. As well as to temporary visits by pets, which until recently, access was utterly prohibited. The needs of visitors change over time, so the museum is the one that should listen to their needs and accordingly embrace new approaches; due to digitization and more modern technology, a visit to the museum is sometimes not even necessary, but also because of a change in the consciousness of people who strive to connect with nature.

Key words: museum conservation, temporary exhibitions of live animals, pet-friendly, Hermitage Museum, Joanina Library, Mafra Library, Zagreb City Museum, Ethnographic Museum, Vinkovci City Museum, Natural History Museums, living animals in museums, animals in heritage institutions, biodiversity, ecology